

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Teisės fakultetas

Baudžiamosios teisės katedra

Gintaro Stundžios,
Neakivaizdinio skyriaus
V kurso studento

Magistro darbas

Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos
Juvenile group crimes and difficulties of their prevention

Vadovas doc. dr. A. Drakšienė
Recenzentas doc. dr. J. Prapiestis

Vilnius 2007

Turinys

Ižanga.....	3
1. Nepilnamečių nusikalstamumas kaip specifinis socialinis reiškinys.....	6
2. Grupinių nusikaltimų samprata.....	9
3. Nepilnamečių grupių klasifikacija.....	13
4. Nepilnamečių nusikalstamumo tendencijos Lietuvoje.....	18
4.1 Grupinių nusikaltimų išskyrimas bendro nusikalstamumo kontekste	18
4.2 Dažniausiai daromi grupiniai nepilnamečių nusikaltimai.....	24
5. Pagrindiniai faktoriai turintys įtakos nepilnamečio, darančio grupinius nusikaltimus, asmenybei.....	28
5.1 Bendraamžių įtaka.....	29
5.2 Šeimos įtaka.....	31
5.3 Švietimo įstaigų įtaka.....	36
5.4 Visuomenės informavimo priemonių įtaka.....	37
6. Nepilnamečių justicija ir grupinių nusikaltimų prevencijos problemos.....	40
6.1 Nepilnamečių prevencijos samprata.....	40
6.2 Nepilnamečių prevencijos teisinis reglamentavimas.....	45
6.3 Teisėsaugos institucijos ir specialios nepilnamečių įstaigos.....	51
Išvados.....	56
Panaudotų šaltinių sąrašas.....	58
Santrauka.....	64
Summary.....	65
Priedai.....	66

Ižanga

Darbo aktualumas. Nepilnamečių nusikalstamumas apima visą eilę teisės ir socialinių normų pažeidimų: nuo smulkių nusižengimų iki sunkių nusikaltimų. Pagal statistiką, nepilnamečiai – labiausiai kriminogeninė ir aktyviausia socialinė grupė lyginant su visų gyventojų skaičiumi.¹

Nepilnamečių nusikaltimai yra svarbi visuomenės problema. Nuo nepriklausomybės atkūrimo tokių nusikaltimų skaičius labai išaugo. 1990 – 2006 metais įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas padidėjo beveik 60 %.² Daugelis autorių teigia, jog nepilnamečių nusikaltimai sunkėja, o nusikaltėlių amžius jaunėja. Nepilnamečių nusikaltimai kelia nerimą ne vien tik Lietuvos gyventojams. Pastebėta, kad nepilnamečių nusikalstamumas didėja netgi tose šalyse, kuriose bendras nusikalstamumo lygis mažėja.³

Paminėtina, kad nepilnamečių grupiniam nusikalstamumui daug dėmesio skiriama Jungtinėse Amerikos valstijose. Čia nepilnamečių nusikalstamų grupių ir grupuočių (gangs) tyrimai atliekami keletą dešimtmečių (A. Binder, G. Geis, L. Yablonsky, W. B. Sanders ir kt.). Vakarų Europoje šiai problemai taip pat skiriama daug dėmesio. 1997 metais buvo sukurta darbo grupė, kuri koordinuoja nepilnamečių nusikalstamų grupuočių tyrimus atskirose Europos šalyse (Eurogang Research Programme).

Nepilnamečių nusikaltimų specifinis bruožas yra jų grupiškumas. Daugiau kaip pusę nusikaltimų nepilnamečiai padaro ne vieni, o su kitu asmeniu. Grupinius nusikaltimus sunkiau iširti, tokių nusikaltimų didesnis latentškumas. Tai galima paaiškinti tuo, kad 15 – 18 metų paaugliai pergyvena kritinį psichinio vystymosi periodą.⁴ Svarbus vaidmuo tuo metu tenka bendraamžių grupėms. Prieglobsčio dažnai ieškoma ir ekstremistinėse grupuotėse, politiniuose būreliuose, jaunimo sektose, narkomanų bendrijose.⁵

¹ 2005 m. Pasaulinis pranešimas nepilnamečių reikalais. [Žiūrėta 2007 – 02 – 20]. Prieiga per internetą: <www.un.org/youth>

² Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 1995 – 2005 m.*; Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 05]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

³ SAKALAUSKAS, Gintautas. *Pranešimas apie žmogaus socialinę padėtį Lietuvoje*. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa. 1999, p. 145

⁴ MICHAILOVIČ, Ilona. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius, 2001, p. 14

⁵ SAKALAUSKAS, Gintautas. Vaikų nusikalstamumas. *Mokykla*, 2000, Nr. 3, p. 10

Todėl svarbu išanalizuoti grupinį nepilnamečių nusikalstamumą bei priežastis paskatinančias nepilnamečių nusikalsti, kurios atsiranda formuojantis jauno žmogaus asmenybei, tam, kad kuo anksčiau jas pašalinti, taikant ne baudžiamojo, o kitas socialinio poveikio priemones. Kriminogeninės situacijos kontrolė, nepilnamečių nusikalstamų veikų prevencinių priemonių formavimas, atitinkamų institucijų kryptingos veiklos organizavimas tiesiogiai priklauso nuo turimų duomenų apie nepilnamečių daromų nusikaltimų būklę, struktūrą, jo kitimo tendencijas.

Darbo tikslas. Remiantis Lietuvos ir užsienio literatūra aptarti nepilnamečių grupinių nusikaltimų ypatumus bei jų prevencijos galimybes. Šiam tikslui pasiekti autorius stengsis apžvelgti grupinių nusikaltimų sampratą, nepilnamečių grupių sudėtis, nepilnamečių daromų nusikaltimų tendencijas, dažniausiai daromus nepilnamečių grupinius nusikaltimus, jų būklę, struktūrą, apžvelgti nepilnamečių grupinius nusikaltimus bendro nusikalstamumo kontekste. Aptarti pagrindinius veiksnius sąlygojančius nepilnamečio nusikalstamą elgesį, t. y. artimiausią aplinką kurioje formuojasi nepilnamečio asmenybė ir kas paskatina nepilnamečių nusikalsti. Taipogi, apžvelgti nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, jos reglamentaciją, prevenciją vykdančius subjektus bei jos problemas.

Tyrimo dalykas. Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai, jų būklė, dinamika, tendencijos, o taip pat šių nusikaltimų prevencijos teisinis reglamentavimas, subjektų veikla bei prevencijos problemos.

Tyrimo metodika. Analizuojant šią temą buvo naudojami įvairūs metodai. Mokslinės literatūros analizė buvo naudojama, atskleidžiant įvairių autorių požiūrius į nepilnamečių grupinius nusikaltimus, juos įtakojančias aplinkybes. Statistiniai grupavimo metodai buvo naudojamas tiriant nepilnamečių grupinių nusikaltimų statistiką. Lyginamasis metodas buvo naudojamas tiriant nepilnamečių nusikalstamumą bendro nusikalstamumo fone.

Taip pat, buvo atliktas atrankinis (atsitiktinis, remiantis grupiškumo požymiu) tyrimas – išanalizuota Vilniaus miesto I – ojo apylinkės teismo, bei Vilniaus apygardos teismo 16 nepilnamečių baudžiamųjų bylų. Studijuojant nepilnamečių bylas, nagrinėta nuosprendžių, charakteristikų, duomenų apie teistumą, nusikaltimo padarymo būdą bei kita informacija.

Darbo naujumas. Nepilnamečių nusikalstamumą nagrinėjo daugelis Lietuvos autorių: G. Babachinaitė, A. Čepas, A. Dapšys, A. Drakšienė, V. Justickis, A. Jatkevičius, I. Michailovič, G. Sakalauskas ir kiti. Tačiau grupiniam nepilnamečių nusikalstamumui Lietuvoje yra skirta tik viena J. Stašinsko daktaro disertacija, apginta 1972 metais. Taigi, nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos po nepriklausomybės

atkūrimo Lietuvoje nebuvo išsamiau nagrinėti. Todėl šiame darbe atliekamas platesnis nepilnamečių grupinių nusikaltimų ir jų prevencijos problemų tyrimas.

Tyrimo šaltiniai. Tyrimo šaltiniais buvo Vaiko teisių apsaugos konvencija, kiti tarptautiniai dokumentai, Lietuvos Respublikos įstatymai, Konstitucinio teismo nutarimai bei poįstatyminiai teisės aktai. Vilniaus miesto I – jo apylinkės teismo, Vilniaus apygardos teismo spęstos baudžiamosios bylos, įvairios programos susijusios su nusikalstamumo prevencija, kriminologinė literatūra, kita Lietuvos bei užsienio mokslinė literatūra. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinės sistemos duomenys, Vidaus reikalų ministerijos Informatikos ir ryšių departamento ataskaitos (Forma 30N – ITĮ, Forma NEB), Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos ataskaitos bei kitų institucijų vykdyti tyrimai.

1. Nepilnamečių nusikalstamumas kaip specifinis socialinis reiškiny

Per ilgą laiką buvo suformuluota daug nusikalstamumo sąvokų, tačiau vienintelės ir galutinės nuomonės nepasiekta. Nusikalstamumas nagrinėjamas remiantis įvairiais metodologiniais pagrindais, todėl susiformuoja skirtingos pažiūros į šį reiškinį. Vienu atveju jis siejamas su žmonių biologinėmis, psichologinėmis savybėmis, kitais atvejais – su jų gyvenimo socialinėmis sąlygomis.⁶

Užsienio literatūroje nusikalstamumas dažniausiai apibūdinamas kaip reiškinys, visuomenėje vykstantis procesas, nenurodant konkretesnių jo požymių.⁷ Dažnai aprašoma abstrakti jo samprata. Kai kurie autoriai (G. Kaiser) nusikalstamumą apibrėžia kaip baudžiamosios teisės uždraustų veiksmų sumą. Tie veiksmai yra ypatingi teisės pažeidimai – nusikaltimai; jų suma aprašoma erdvėje ir per laiką, yra nagrinėjama jos apimtis (būklė), struktūra ir judėjimas (dinamika).⁸ Kiti autoriai nusikalstamumą supranta kaip nusikaltėlio ir aukos sąveikos procesą, kurį kontroliuoja atitinkamos valstybės institucijos, arba tiesiog kaip nusikaltimus ir nusikaltėlius (R. Kvinki, E. H. Frankas).⁹ J. Bluvšteinas nusikalstamumą laiko procesu, kurį sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje valstybėje ar regione per tam tikrą laikotarpį.¹⁰ Nemažai autorių nusikalstamumo sampratą apibūdina nurodydami įvairius požymius ir rodiklius. N. Kuznecova nusikalstamumą supranta kaip istoriškai kintantį, socialinį ir baudžiamąjį teisinį reiškinį, susidedantį iš nusikaltimų visumos.¹¹ A. Čepas ir A. Abramavičius siūlo nusikalstamumą apibrėžti kaip masiškai paplitusį, istoriškai kintantį socialinį reiškinį, turinti antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantį iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse ar jų dalyse, padarytų per tam tikrą laiką, visumos.¹² Rusų kriminologas S. Maksimovas, nusikalstamumą apibrėžia kaip sudėtinį socialinį teisinį, masinį reiškinį, kurio pagrindą sudaro visuma veikų, turinčių nusikaltimų požymių, taip pat asmenų, padariusių tokias veikas tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį.¹³

Kalbant apie nusikalstamumą, kaip socialinį reiškinį, reikėtų paminėti vieną iš jo esminių bruožų – šis reiškinys yra valstybei ir visuomenei pavojingas. Taip pat, tai istoriškai kintantis, save kuriantis socialinis teisinis reiškinys, nulemtas visuomenėje

⁶ *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Sudarytojas V. Pavilonis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 133

⁷ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. VU. Vilnius, 2003, [žiūrėta 2007 – 03 – 05], p. 18. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

⁸ JATKEVIČIUS, Antanas. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. *Teisė*, 1999, Nr. 33(4). p. 36

⁹ *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Sudarytojas V. Pavilonis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 133

¹⁰ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994, p. 37

¹¹ JATKEVIČIUS, Antanas. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. *Teisė*, 1999, Nr. 33(4), p. 36

¹² *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Sudarytojas V. Pavilonis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 133 – 134

¹³ МАКСИМОВ, С. В. *Краткий криминологический словарь*. Москва: Юрист, 1995, p. 15

vykstančių socialinių procesų ir reiškinių, reikalaujantis nuolatinės kontrolės. Būdamas vientisa sistema nusikalstamumas egzistuoja visuomenėje, ir yra jos kaip sistemos, dalis. Jį galima suvokti tik kartu su visa visuomene, joje vykstančiais procesais ir reiškiniais.¹⁴ Tai toks socialinis reiškinys, kurio nepavyksta išvengti nė vienai valstybei ir tai yra mūsų kasdienybės dalis. E. Diurkheimo manymu, nusikaltimai vyksta ne tik vienos ar kitos socialinės grupės visuomenėje, bet visuose visuomenės tipuose. Nėra tokios visuomenės, kurioje neegzistotų nusikalstamumas.¹⁵

Apžvelgtos nusikalstamumo sąvokos apibūdina bendrą nusikalstamumą, tačiau šias nuostatas galima taikyti apibūdinant ir nepilnamečių nusikalstamumą, papildant, jog tai yra to paties socialinio reiškinio dalis, susidedanti iš visos visumos nusikaltimų, kuriuos padarė nepilnamečiai tam tikroje valstybėje arba jos dalyje per tam tikrą laikotarpį. Minėtina ir tai, jog nepilnamečių nusikalstamumas nėra išskirtinė įvairių nusikaltimų savybė, nėra mechaniška jų suma, o visuma, sukurianti savarankišką, dėsningą socialinį reiškinį.¹⁶

Kriminologinėje literatūroje teigiama, jog nepilnamečių nusikalstamumas sudaro specifinę viso nusikalstamumo dalį. Manytina, jog specifiškumas pasireiškia pirmiausia todėl, kad tai susiję su tam tikru nepilnamečio statusu visuomenėje, turint omenyje, jog jaunuolis yra visuomenės ateitis. Priklausomai nuo to, koks jis taps ateityje, kokie bus jo moraliniai principai, kokią gyvenimo kryptį jis pasirinks, atsilieps ne tik jam pačiam, jo aplinkai, bet ir visai visuomenei. Todėl nepilnamečių dvasios nuopuolis, alkoholizmo, narkomanijos, nusikalstamumo plitimas ir to pasekoje atsirandančios antisocialinio elgesio apraiškos yra ypač pavojingos ir kelia didelį susirūpinimą.¹⁷ Nusikalstamumo statistika ir kriminologijos teorijos liudija, jog kas trečias recidyvistas pirmą nusikaltimą yra padaręs dar paauglystėje. Kuo jaunesnis yra žmogus, pirmą kartą padaręs nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals. A. Dapšys teigia, jog nepilnamečių nusikalstamumas – tai savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai, taigi, kuo ankstesniame amžiuje bus užkirstas kelias nepilnamečių nusikaltimams, tuo didesnė bus tikimybė sumažinti nusikalstamumą apskritai. Taip pat, reikia turėti omenyje nusikalstamumo perimamumo iš kartos į kartą problemą. Buvę nepilnamečiai teisės pažeidėjai dažnai sukuria nedarnias šeimas, ir jų

¹⁴GALINAITYTĖ, Jūratė; RUDZKIS, Tomas. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62), p. 139

¹⁵ ИНИЩАКОВ, С. М. *Зарубежная криминология*. Москва, 1997, с. 105

¹⁶ ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius, 1982, p. 10

¹⁷ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994, p. 198

vaikai perima tėvų tradicijas, gyvenimo būdą.¹⁸ Pabrėžtina tai, jog dar tarpukario Lietuvoje buvo teigiama, kad viena iš pagrindinių to laikmečio problemų yra kova su mažamečiais nusikaltėliais, nes jie savo neigiamu elgesiu kelia pavojų ir valstybei, ir visuomenei, todėl valstybės tikslas yra – visuomenės apsaugojimas bei sveikos ir gyvos jaunos kartos, būsimos visuomenės, išauklėjimas. Juk ir pačios tautos pagrindinis uždavinys yra užauginti morališkai ir fiziškai sveiką, gyvenimui naudingą kartą, kuri galėtų sudaryti dar geresnes, palankesnes ir pastovesnes sąlygas visuomenei gyventi bei tobulėti.¹⁹

Nepilnamečių nusikalstamumo specifiškumas pasireiškia dar ir tuo, jog nepilnamečių nusikalstamumo dalis lyginant su bendruoju nusikalstamumu (pagal gyventojų skaičių) yra žymiai didesnė, kitaip tariant, nepilnamečiai nusikalsta dažniau nei suaugę žmonės.²⁰ Statistiniai duomenys rodo, kad nepilnamečių nusikalstamumas bendro nusikalstamumo kontekste sudaro vidutiniškai 14 %, o 2006 metais buvo 14,4 %²¹

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog nepilnamečių nusikalstamumui būdingas bruožas – gana didelis latentškumas. Nors nusikaltimų latentškumas būdingas visam nusikalstamumui, tačiau labiausiai pasireiškia analizuojant oficialius duomenis, kurie apibūdina būtent nepilnamečių nusikalstamumą. Latentinis nepilnamečių nusikalstamumas, ta nelyginant paslėpta nusikalstamumo dalis. Jis neleidžia nustatyti realios nepilnamečių nusikalstamumo būklės, struktūros ir dinamikos, trukdo pamatyti tikrąją žalą, kuri nusikaltimais padaroma visuomenei.²² Atlikti įvairūs jaunimo latentinio nusikalstamumo kriminologiniai tyrimai duoda pagrindo teigti, jog didžioji dalis jaunuolių savo brendimo metais elgiasi nusikalstamai. Nustatyta, jog du trečdaliai nepilnamečių yra padarę administracinį teisės pažeidimą ar nusikaltimą, bet nebuvo nubausti dėl įvairių priežasčių: nebuvo sulaukę baudžiamosios atsakomybės amžiaus, susitaikė su nukentėjusiuoju ir jis nesiskundė teisėsaugos institucijoms; apie dalyvavimą muštynėse, nedidelį chuliganizmą ar smulkia vagystę niekam nebuvo pranešta. Todėl galima teigti, jog nepilnamečių asocialus elgesys yra labiau norma nei nukrypimas nuo jos.²³

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumą atsiskleidžia dar vienas jo bruožas – nepilnamečiai nusikaltimus dažniausiai padaro grupėmis ir tai kasmet sudaro maždaug 60% visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų.

¹⁸ DAPŠYS, Antanas. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. *Teisės problemos*. 1993, Nr. 1, p. 43

¹⁹ ŠIPELIS, J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse. *Teisė*, 1929, Nr. 16, p. 37

²⁰ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius, 1994, p. 198

²¹ Žiūrėti 1 priedą, 1 lentelę. Duomenys pateikti nuo 1990 m. iki 2006 m.

²² ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius, 1982, p. 14

²³ SAKALAUSKAS, Gintautas. *Pranešimas apie žmogaus socialinę padėtį Lietuvoje*, Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa. 1999, [žiūrėta 2007 – 03 – 06], p. 145. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

Sąlygiškai galima teigti, jog amžius irgi yra specifinis bruožas, nes jo pagrindu įstatyme nustatyta baudžiamosios atsakomybės pradžia, nepilnamečiams nustatyti baudžiamosios atsakomybės ypatumai, kriminologinėje literatūroje atskirai nagrinėjamas nepilnamečių nusikalstamumas ir pan. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje sakoma, jog vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Civiliniai, baudžiamieji, darbo, administraciniai ir kiti teisės (nors ir naudodami įvairias sąvokas, atitinkančias nepilnamečio sąvoką, tai: vaikas, paauglys, jaunuolis) aktai asmens pilnametystės ribą pripažįsta 18 metų²⁴. Antra vertus, pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamajame Kodekse (toliau BK) numatytas nuostatas baudžiamoji atsakomybė gali kilti tik sulaukusiam 14 (16) metų²⁵ asmeniui, t. y. tokių asmenų padarytos veikos nėra laikomos nusikaltimais, todėl nei jie, nei jų padarytos veikos neįeina į nepilnamečių nusikalstamumo sampratą.²⁶

Apibendrinant galima teigti, jog nepilnamečių nusikalstamumas – tai sudėtinė bendro nusikalstamumo dalis, turinti savo ypatumus, specifiką, o tai suteikia galimybę nagrinėti jį kaip atskirą, objektyviai egzistuojantį socialinį reiškinių.²⁷

2. Grupinių nusikaltimų samprata

Bendriausia prasme, grupė suprantama, kaip visuma žmonių, kuriuos jungia tam tikras bendras požymis. Tai gali būti bendras tikslas, idėja, bendra veikla, tarpusavio

²⁴ Teigiama, jog socialinė branda tai ne tik fizinio ar psichinio asmenybės brandumo pakopa, kurią skirtingi asmenys pasiekia skirtingo amžiaus. Jos elementais laikytini ir asmenybės socialiniai vaidmenys (pvz. žmogaus, savarankiškai užsidirbančio gyvenimui, o ne tėvų išlaikomo, vaidmuo). Kad asmuo imtų vykdyti tas socialines pareigas ir visiškai priprastų prie atitinkamo socialinio vaidmens, reikia nemažai laiko. Beprasmiška mėginti rasti atskaitos tašką, nuo kurio prasideda suaugusio žmogaus gyvenimo etapas. Viskas priklauso nuo konkretaus žmogaus psichikos ir individualių gyvenimo aplinkybių. Vienas žmogus jau 16–17 metų yra socialiai subrendęs, kitas ir 20 metų sulaukęs iš esmės tebėra dar vaikas. Todėl riba, skirianti pilnamečius nuo nepilnamečių, yra sąlyginė. Nepilnamečių psichologijos ypatumai kelerius metus vienaip ar kitaip pasireiškia ir tam asmeniui jau tapus pilnamečiu. Jauni suaugusieji pagal savo socialinę brandą iš tiesų nedaug skiriasi nuo vaikų, jų nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų priežastys dažnai glūdi vaikystėje, jie neretai tebėra priklausomi nuo savo tėvų, gyvena kartu su jais, nėra sukūrę savo šeimų, tebesimoko, dar nedirba, laisvalaikį leidžia vaikystės draugų rate, o jų teisės pažeidimai dažnai yra vaikiški, neapgalvoti, padaromi kartu su nepilnamečiais bendrininkais. JATKEVIČIUS, Antanas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimas baudžiamajame procese. *Teisė*, 2001, Nr. 41, p. 69

²⁵ Pabrėžtina, kad daugumoje šalių, neatsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės reguliavimo modelį, pripažįstama, kad mažamečiai vaikai neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus, o brendimo laikotarpių ypatumų nulemtas paauglio elgesys negali būti vertinamas lygiais pagrindais kaip suaugusiųjų. Todėl daugelyje šalių yra nurodomas dvi baudžiamosios atsakomybės ribos, kada asmenys tampa teisiškai atsakingi už kriminalinius nusikaltimus: neviseiškos baudžiamosios atsakomybės arba nepilnamečių amžiaus riba ir viseiškos baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba. DRAKŠIENĖ, Anna. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48, p. 67

²⁶ JATKEVIČIUS, Antanas. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. *Teisė*, 1999, Nr. 33(4), p. 39

²⁷ ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius. 1982, p. 20

santykiai, bendri interesai ir pan. Grupės nariams bendraujant, atliekant užduotis, derinant tarpusavio veiksmus, susiformuoja tam tikras elgesio būdas, kuriamos elgesio normos, kurios ilgainiui darosi vis aiškesnės. Šios normos ne visada sutampa su visuomenėje priimtomis etikos normomis. Grupiškumas baudžiamosios teisės ir kriminologijos prasme reiškia, jog asmuo darydamas nusikalstamą veiką veikia ne vienas, o veikia keli asmenys bendrai.²⁸ Nors įstatymų leidėjas tiesiogiai grupinių nusikaltimų sampratos nepateikia, tačiau ją galima išvesti per bendrininkavimo instituto analizę.

BK 24 straipsnyje sakoma, jog bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Minėtina tai, jog tokia bendra suderinta veika potencialiai pavojingesnė visuomenei, nei veika padaroma vieno asmens. Dažnai, veikiant grupėse, padaromi pavojingesni, sunkesni nusikaltimai, sudaromos galimybės kilti didesnėms nusikalstamoms pasekmėms, išvengti atsakomybės ar ryžtis tęsti nusikalstamą veiką.²⁹

Bendrininkavimas, atsižvelgiant į bendrininkų tarpusavio supratimą, veiksmų bendrumą, suderinamumą, organizavimo laipsnį, gali būti skirstomas į tokias formas: 1) bendrininkavimas be išankstino susitarimo; 2) bendrininkavimas su išankstiniu susitarimu: a) bendrininkavimas su išankstiniu elementariu susitarimu; b) organizuota grupė; c) nusikalstamas susivienijimas.³⁰ Pažymėtina tai, jog bendrininkavimą, kaip ir bet kurią kitą nusikalstamos veikos padarymo formą, apibūdina bei atskleidžia objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, todėl bendrininku gali būti pripažintas tik tas asmuo, kuris yra sulaukęs įstatymo numatyto amžiaus.³¹

Atsižvelgiant į bendrininkų tarpusavio susitarimo pobūdį, jų ryšių, veiksmų bendrumo, suderinamumo lygį, organizuotumo laipsnį BK išskirtos tokios bendrininkavimo formos: bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Bendrininkų grupė ir organizuota grupė gali būti sudaromos ir iki numatytos bei siekiamos nusikalstamos veikos padarymo pradžios, ir pačios veikos darymo metu, nusikalstamas susivienijimas prieš numatytą bendrai padaryti nusikalstamų veikų pradžią.

Bendrininkų grupė yra mažiausiai pavojinga bendrininkavimo forma, tačiau ji taip pat gali susidaryti bet kokio pavojingumo tyčinio nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymui. Vienas iš pagrindinių tokios grupės požymis yra tai, kad joje būtų bent du vykdytojai.

²⁸ *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 294

²⁹ *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Sudarytojas V. Pavilionis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 263

³⁰ *Ibid.*, p. 269

³¹ *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Moksl. red. G. Švedas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 155

Mažiausiai pavojingas bendrininkavimas yra be išankstinio susitarimo. Jau pats tokio bendrininkavimo pavadinimas rodo, kad bendrininkų nusikalstama veika yra menkai suderinta. Bendrininkavimas esant išankstiniam elementariam susitarimui gerokai padidina bendros veikos pavojingumą visuomenei, nes siekti bendrų nusikalstamų padarinių susitariama dar iki nusikalstamos veikos padarymo pradžios. Susitarimo pobūdis gali būti labai įvairus: dėl atskirų nusikalstamos veikos epizodų, dėl konkrečių nusikalstamos veikos padarymo mechanizmo momentų, dėl nusikaltimo slėpimo ir pan.³²

Remiantis Vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis, apie nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas, galima teigti, jog nepilnamečiai beveik visus grupinius nusikaltimus padaro veikdami bendrininkų grupėje ir tik nedidelė dalis nepilnamečių grupinių nusikaltimų tenka kitoms bendrininkavimo formoms.³³

Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar atlieka tam tikrą vaidmenį. Organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius numatomos bendrai padaryti nusikalstamos momentus: parengiamas ir suderinamas nusikaltimo padarymo planas, išanalizuojamas nusikaltimo padarymo mechanizmas, bendrininkams paskirstomi vaidmenys, susitariama dėl nusikaltimo padarymo vietos, laiko, neretai atliekami ir tam tikri pasirengimo nusikaltimui veiksmai. Toks išankstinis susitarimas dėl bendros nusikalstamos veikos jau suformuoja tarp bendrininkų daugiau ar mažiau tvirtus ryšius, kurie stiprėja darant nusikaltimą. Įmanomos situacijos, kai visi organizuotos grupės nariai vykdo vykdytojo funkcijas, kai yra keli organizatoriai, kai atskiruose to paties nusikaltimo epizoduose ar darant kitus nusikaltimus tam pačiam dalyviui tenka skirtingi vaidmenys, tačiau visais atvejais jis realizuoja bendrai suderintą nusikalstamos veikos planą. Todėl, aišku, jog tokie bendrininkai supranta sukūrę būtent organizuotą grupę ir priklausę jai.³⁴

Manytina jog, tiriant nepilnamečių padarytus grupinius nusikaltimus ir vertinant tai kaip organizuotos grupės veiklą, svarbu atsižvelgti ir į kriminalinį profesionalumą, kaip organizuotos grupės požymį. Bendrieji požymiai, apibūdinantys organizuotą grupę, gali būti būdingi ir spontaniškai susibūrusiai nepilnamečių grupei, ketinančiai įvykdyti keletą smulkių vagysčių. Todėl svarbu nustatyti ne tik nepilnamečių grupės narių skaičių, lyderį, pasiskirstytus vaidmenis, bet ir išsiaiškinti kas subūrė šią grupę ir koku tikslu. A. Gutausko nuomone, būtent tikslas – verslas (kuo didesnio pelno siekimas), susitelkimas į

³² *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 140

³³ Apie tai plačiau minima „Grupinių nusikaltimų išskyrimas bendro nusikalstamumo kontekste“ skyriuje.

³⁴ *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 141

grupę įvertinant objektyvias jos galimybes (kriminaliniai įgūdžiai, kriminaliniai ryšiai, specializacija, grupės dalyvių profesionalumas) apibūdina nepilnamečių grupės organizuotumą ir sudaro sąlygas jos ilgalaikiai nusikalstamai veiklai (grupės pastovumas)³⁵

Nusikalstamas susivienijimas yra viena pavojingiausių nusikalstamo bendrininkavimo formų. Tokio bendrininkavimo požymiai yra: trijų ar daugiau asmenų buvimas, šių asmenų susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai daryti sunkius nusikaltimus, tokio susivienijimo kūrimas ar dalyvavimas jo veikloje. Paprastai nusikalstamo susivienijimo nariai palaiko ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, apsirūpinę ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, palengvinančiomis jų nusikalstamą veiklą.³⁶ Nusikalstamam susivienijimui būdinga ne tik išankstinis trijų ar daugiau bendrininkų susitarimas, aiškus organizatoriaus – vadovo buvimas, detalus vaidmenų pasiskirstymas, bet ir ilgalaikiai, labai glaudūs, tvirti konspiraciniai tarpusavio ryšiai sukurti ir išplėtoti atitinkami veiklos metodai. Nusikalstamą susivienijimą kurti gali vienas ar keli asmenys. Jo kūrimas gali reikštis asmenų parinkimu, jų suvienijimu bendrai nusikalstamai veiklai, vaidmenų susivienijimo nariams paskirstymu, nusikalstamos veikos planų parengimu ir kitokiais veiksmais. Atrodytų, jog nepilnamečiui dalyvavimas tokioje grupėje būtų ganėtinai sudėtingas, nors jis ir būtų apsuptas suaugusių narių, tačiau teisėsaugos institucijų buvo nustatyta, jog 2004 m. 47 nepilnamečiai dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje. Atitinkamai 2005 m. – 7, 2006 m. – 12.³⁷

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog formaliai žiūrint, nepilnamečių grupinio nusikalstamumo samprata artima organizuoto nusikalstamumo sampratai, nes bet kuri nusikaltėlių formuotė – tai iš esmės nusikaltimo bendrininkų grupė. Tačiau, organizuoto nusikalstamumo požymiai paprastam nepilnamečių grupiniam nusikalstamumui nėra būdingi. Paprastai, nepilnamečių grupiniam nusikalstamumui būdingos laikinos bendrijos, kurių nariai susiburia prieš pat nusikaltimą ir jį padarę iškrinka. Taip pat, gana dažnai pasitaiko grupuočių kurių narius iš pradžių sieja draugiški, bendrų interesų ir panašūs santykiai. Nusikaltimai jokiū būdu nėra tokių nepilnamečių grupių susibūrimo priežastimi, ir tik atsitiktinai sutapus aplinkybėms nusikaltimai tampa šių grupių tikslu. Tokių grupių

³⁵ GUTAUSKAS, Aurelijus. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis įvertinimas. *Jurisprudencija*. 2003. t. 41(33), p. 67

³⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo baudžiamąsias bylas“. 2001, p. 96, [žiūrėta 2007 – 02 – 29]. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/>>

³⁷ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 05]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

daromų nusikaltimų mastas ir pavojingumas visuomenei yra kur kas artimesni pavienių nusikaltėlių daromiems nusikaltimams nei organizuotam nusikalstamumui.³⁸

Kita vertus, nepilnamečių grupinis nusikalstamumas, gali tapti organizuoto nusikalstamumo terpe, kadangi, neretai paprastos grupės (situacinės, pasižyminčios sąlygiškai dideliu organizuotumu) gali virsti sudėtingais nusikalstamais susivienijimais ar į juos įsilieti. Šiuo atveju nepilnamečių pirminės grupės būtų tik pereinamuoju grupių veiklos etapu.³⁹

3. Nepilnamečių grupių klasifikacija

Kiekvienam jaunuoliui paauglystės amžiuje būdingi savi poreikiai, interesai, motyvai, vertybinės orientacijos. Visiems bendrai – poreikis savarankiškumo, savo asmenybės įvertinimo ir įtvirtinimo, ieškojimas savo vietos gyvenime bei poreikis save realizuoti. Tai lyg ir sudaro jaunuolio asmenybės pagrindą.⁴⁰ Šiuos poreikius, priklausomai nuo aplinkybių, jaunuolis patenkina gana įvairiais būdais. Viena iš galimybių juos patenkinti yra dalyvavimas įvairiose nepilnamečių grupėse. Egzistuoja tiek formalios (pvz. klasė, darbo kolektyvas), tiek neformalios grupės, tačiau, kriminologine prasme labiau domimasi neformaliomis grupėmis.

Neformali (neoficiali) grupė – tai grupė, neturinti aiškiai apibrėžtų tikslų ir pasižyminti ryškiais emociniais tarpusavio santykiais. Neformalios grupės formuojasi be išorinės organizacijos pagal narių poreikius. Neoficialių grupių susidarymo pagrindas yra psichologinis jų narių artumas. Neformalios nepilnamečių grupės susidaro specialiai neorganizuojant, psichologinės motyvacijos pagrindu. Priežasčių susidaryti tokioms grupėms labai daug. Svarbiausios priežastys stoti į neformalią grupę yra pritapimas, savitarpio parama, savigyna, pagalba, glaudus bendravimas. Rusijos kriminologinėje literatūroje nepilnamečių neformali grupė apibrėžiama – kaip juridškai neįforminta žmonių sąjunga, susibūrusi bendrų reikalų pagrindu, kuri nepatenka į oficialiai priimtas struktūras, suvokianti savo tam tikrą uždaramą, atsiradusi ir funkcionuojanti, interesų, simpatijų ir bendro laiko praleidimo pagrindu.⁴¹

Nagrinėjant nepilnamečių grupių klasifikaciją pirmiausia reikėtų paminėti subkultūros grupes (neformalūs jaunimo judėjimai), kurie susiformavo maždaug prieš

³⁸ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994, p. 245

³⁹ *Natų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 295

⁴⁰ *Криминологи о неформальных молодежных объединениях*. Юридическая литература. Москва. 1990, с. 14

⁴¹ *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 2005, с. 486

penkis dešimtmečius ir jau tapo neatskiriama visuomenės dalimi. Tai pankai, metalistai, gotai, reperiai, ir daugelis kitų jaunimo judėjimų. Pagrindinis subkultūros jaunimo grupuočių klasifikacijos kriterijus – muzikinis stilius, tačiau kartu su juo svarbią reikšmę turi apranga, gyvenimo būdas bei filosofija. Daugeliui tokių jaunimo grupuočių būdingas dvasingumas, idėjiškumas.⁴² Tačiau, subkultūros grupės susidarymo pagrindas gali būti ir vertybės, kurių visuomenė nepripažįsta ar net smerkia. Tokia grupė (pvz. skustagalviai), išlikdama visuomenės dalimi, gali atsiriboti nuo jos arba maištaudama priešpastatyti save likusiai visuomenės daliai. Tokios subkultūros vertybės ir normos skiriasi nuo vyraujančios kultūros normų ir vertybių.⁴³ Kita vertus, nėra pastebėta, kad neformaliems judėjimams priklausantis jaunimas padarytų daugiau nusikaltimų. Dažniausiai jaunimui tenka susidurti su teisėsaugos pareigūnais dėl vagysčių, alkoholio vartojimo, rūkymo neleistinose vietose, tačiau to nelemia priklausymas vienai ar kitai subkultūrai.⁴⁴

Neformalių grupių yra didelė įvairovė, tačiau kriminologiniu požiūriu įdomios ne visos. Tokiu atveju padėti gali taip vadinamas „grupės elgesio visuomenės atžvilgiu“ kriterijus. Šiuo pagrindu psichologai išskiria teigiamai socialiai orientuotas grupes, socialiai abejingas ir antisocialines grupes. Sociologai, savo ruožtu, skirsto: pozityvios krypties – socialiai aktyvios; neutralios – socialiai pasyvios; negatyvios krypties – asocialios.⁴⁵

Neformalios grupės⁴⁶ – tai dažniausiai nepilnamečių, kartais ir vienmečių, kompanijos, kurios gali nepilnamečiui turėti didelę reikšmę, ypač kai jis turi problemų namuose ar mokykloje. Tokiose grupėse bendravimas vyksta tarp sau lygių, požiūris į daugelį dalykų yra panašus, jos tenkina daugelį nepilnamečių poreikių, o ir patys nepilnamečiai čia jaučiasi laisviau, gali daryti tai, ką namie draudžia tėvai. Ar bus daromi

⁴² VITKAITĖ, Živilė. *Neformalios jaunimo grupuotės*. 2003, [žiūrėta 2004 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: <www.breikas.lt>

⁴³ SUSLAVIČIUS, A.; VALICKAS, G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius, 1999, p. 203

⁴⁴ VITKAITĖ, Živilė. *Neformalios jaunimo grupuotės*. 2003, [žiūrėta 2004 – 04 – 12]. Prieiga per internetą: <www.breikas.lt>

⁴⁵ *Криминологи о неформальных молодежных объединениях*. Юридическая литература. Москва. 1990, с. 15

⁴⁶ V. Justickis aprašė amerikiečių kriminologo F. Thrasher tyrimus, kurių objektas buvo jaunimo grupuotės (gangai). Tyrėjas rėmėsi keturių poreikių teorija, kuri teigia, jog socialinė aplinka, kurioje gyvena žmogus, turi sugebėti patenkinti bent keturis svarbiausius jo norus – naujų išpūdžių, saugumo, simpatijos bei pripažinimo. Jei šie poreikiai patenkinami tam tikroje aplinkoje, atsiranda prielaida, jog atsiranda priklausomybė nuo šios aplinkos o taip pat ir kontrolė, nes tokia aplinka patenkina tuos poreikius. Jaunimo grupės atsiranda ten, kur aplinka: šeima, mokykla, vietinė bendruomenė nieko neduoda jaunimui, netenkina, netenkina šių svarbiausių poreikių. Todėl nieko nuostabaus, jog jaunumas stengiasi nepriklausyti nuo „padorios visuomenės“ ir nepaklusti jos socialinei kontrolei. Tyrinėtojai parodė, kad grupės atsiranda ten, kur silpna šeima, kaimyniniai ryšiai, kur jaunimo energija nenukreipiama į kokią visuomenei naudingą veiklą. Tokios grupės tampa poreikių tenkinimo organizacijos, todėl nusikalstamos grupuotės pasidaro svarbios jaunuoliui (nes duoda tai ko negali duoti kita aplinka – pripažinimą), o jis tampa priklausomas nuo jų, nes pasiduoda grupės kontrolei. JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija I dalis*: vadovėlis Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 155

nusikaltimai ar ne, priklauso nuo grupės kryptingumo. Tokios grupės gali būti orientuotos į nusikaltimus, tačiau nepilnametis čia randa šeimos, mokyklos „pakaitalą“, todėl jis čia ir pasilieka. Kai nusikaltimas yra įvykdomas, tokią grupę sujungia ne tik bendri interesai, bet ir bendra paslaptis. Grupė gali ir nebūti tiesiogiai orientuota į nusikalstamą elgesį, tačiau jos nariai nusikalsta, pvz., neturėdami ką veikti. Padaryti nusikaltimą nepilnametį gali paskatinti ir noras išitvirtinti neformalioje grupėje, o kai kuriose grupėse tai gali būti savo autoriteto (valdžios) įtvirtinimo priemonė.⁴⁷

Nusikalstamos jaunimo grupės neretai susikuria normalių paauglių ar jaunimo grupių pagrindu. Tai gali būti vienoje gatvėje ar rajone išaugęs jaunimas, kurį iki tam tikro laiko vienijo įprasti vaikiški žaidimai, kartais ir smulkūs teisėtvarkos pažeidimai. Tačiau, vėliau tos grupės gali transformuotis į grupuotes, kuriose žaidimus ir išdykavimus, pakeičia vis rimtesni nusikaltimai.⁴⁸

V. Justickio nuomone, pagal susibūrusios nepilnamečių grupės tikslus, siekius, kitaip tariant pagal grupės kryptingumą⁴⁹, gali būti skiriamos kelios neformalių nepilnamečių grupių atmainos. Pirmiausia, tai grupės, kurių pagrindinis susiformavimo tikslas – daryti nusikaltimus. Tokiose grupėse paprastai laikomasi nusikalstamo pasaulio papročių ir tradicijų, stiprus grupės vidinis sutelktumas bei uždarumas, nusistatymas prieš kitus asmenis. Antai, remiantis apibendrintais atliktos šalies teritorinių policijos įstaigų pareigūnų apklausos duomenimis, Lietuvoje yra nuo 236 iki 242 jaunimo (nepilnamečių) grupuočių, priskirtinų jaunimo gaujoms. Pareigūnai išskyrė šiuos pagrindinius tokių grupuočių formavimosi požymius: polinkis daryti teisės pažeidimus, polinkis vartoti alkoholinius gėrimus bei sekti organizuotų nusikalstamų grupuočių pavyzdžiu. Taip pat formavimosi pagrindu laikoma bendra teritorija.⁵⁰

Kita neformalių nepilnamečių grupių atmaina, tai tokios, kurios daugiau susiformuoja atsitiktinai iš nepilnamečių neturinčių kas veikti, kurie leidžia laiką gatvėse, girtaudami ar kitaip betiksliai „stumdami“ laiką. Tokioms nepilnamečių grupėms nusikaltimas nėra tiesioginis tikslas, o tartum šalutinis jų egzistavimo padarinys.⁵¹ Šių

⁴⁷ MOTIEJŪNAS, V. *Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai*. [Žiūrėta 2007 – 03 – 01]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/lit/nr22/nepilnameciai.asp>>

⁴⁸ JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija II dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2004, p. 400

⁴⁹ G. Švedo nuomone, grupės nusikalstamo elgesio kryptingumas priklauso nuo atskirų grupės narių ir visos grupės vertybinių orientacijų. Vertybinės orientacijos – tai tam tikros veiklos, kuria siekiama patenkinti socialinius poreikius, kryptys. Minėtina, jog vertybinės asmenybės orientacijos formuojasi paauglystėje ir yra vienas iš svarbiausių asmenybės elgesio prognozavimo elementų. ŠVEDAS, G. *Nusikalstamos nepilnamečių grupės ir jų vertybinės orientacijos*. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės Vilnius, 1990, p. 47

⁵⁰ Kodėl nusikalsta nepilnamečiai? [Žiūrėta 2007 – 04 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://viesoji.policija.lt/>>

⁵¹ Pasak G. Babachinaitės, paprastai didžiąją grupės narių dalį sudaro bendramoksliai, bendradarbiai, kaimynai ar turintieji kitokių veiklos ir interesų bendrumą. BABACHINAITĖ, G. *Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencija*. Informacinė – metodinė medžiaga. Vilnius, 1989, p. 6

grupių narių moralės lygis labai įvairus, o grupių sudėtis gana dinamiška. Trečia grupių kategorija susiformuoja kai egzistuoja tam tikri bendri interesai, kurie pradžioje gali būti visai priimtini ir net įdomūs tačiau laikui bėgant tokie interesai pradedami tenkinti neteisėtais būdais.⁵²

Analizuojant kriminologinę literatūrą matyti, jog viena populiariausių nepilnamečių grupių klasifikacija yra tokia: 1) nepilnamečių grupės, kuriose yra keli suaugusieji; 2) nepilnamečiai veikia su suaugusiųjų grupėmis, kuriose dalyvauja vienas ar keli nepilnamečiai; 3) grupės, kuriose dalyvauja vien nepilnamečiai. Tačiau, nustatyti grupės tipą pagal jos narių amžių nėra lengva, kadangi nepilnamečiai nėra linkę pasakoti apie grupės sudėtį, juo labiau, apie suaugusius narius, o suaugusieji vengdami baudžiamosios atsakomybės už nepilnamečių įtraukimą į nusikalstamą veiką, juo labiau slepia savo ryšius su grupe.⁵³ Priežastys, dėl kurių nepilnamečių grupėje dalyvauja suaugęs, gali būti labai įvairios. Kartais pasitaiko, jog asmuo sulaukė pilnametystės dalyvaudamas tokios grupės veikloje, ar pilnametis asmuo sugrįžęs iš įkalinimo vietos specialiai sukuria nepilnamečių grupę, kurioje įsitvirtina kaip lyderis, išnaudodamas kitus grupės narius.⁵⁴ Kartais nepilnamečių grupę suburia pilnametis asmuo nepritapęs suaugusiųjų grupėje ir taip realizuodamas savo lyderiavimo poreikius. Neretai suaugęs asmuo, turintis nusikalstamumo praktiką, sukuria nepilnamečių grupes, siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės už daromą nusikalstamą veiką pasinaudodamas nepilnamečio amžiaus ypatumais ir panašiai.⁵⁵ Priežastys, dėl kurių grupėse dalyvauja nepilnametis yra žymiai aiškesnės. V. Pirožkovo nuomone, suaugę asmenys įtraukia nepilnametį į savo grupę dėl aukštesnio nusikalstamos veikos rezultato.⁵⁶

Taip pat, nusikalstamas grupes galima sąlygiškai skirstyti į spontaniškas, situacines ir organizacines. Spontaniškoms ir situacinėms grupėms paprastai būdingas vienijantis atsitiktinumo faktorius. Tokiu atveju nusikalstamas aktyvumas dažniausiai nėra planuojamas ir nusikaltimai neorganizuojami, todėl grupės narių elgesį nulemia situaciniai veiksniai. Tokios nepilnamečių grupės paprastai daro nesunkius teisės pažeidimus ar nusikaltimus.⁵⁷

G. Švedas siūlo nusikalstamas nepilnamečių grupes skirstyti pagal vidinę valdymo ir tarpusavio santykių struktūrą. Tokiu atveju, grupes galima skirstyti į

⁵² *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994, p. 209 – 213

⁵³ DRAKŠAS, Romualdas. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius, 2005, p.13

⁵⁴ ПИРОЖКОВ, В. Ф. *Криминальная психология*. Москва, 1998 с. 93

⁵⁵ Ibid., p. 93

⁵⁶ Ibid., p. 93

⁵⁷ *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 295

demokratinės ir autoritarinės. Pastarosioms būdingas vertikalus pavaldumas bei vaidmenų pasidalijimas. Demokratinių grupių vertybinės orientacijas praktiškai formuoja visi grupės nariai. Šios grupės ir susiburia tam tikriems poreikiams patenkinti, todėl atskiriems grupės nariams nesunku priderinti savo elgesį prie grupinio. Taip pat, šioms grupėms nebūdingas ilgesnis susibūrimo laikotarpis ir narių stabilumas. Tokių grupių vertybinės orientacijos dažniausiai būna socialiai naudingos arba neutralios. Autoritarinių grupių, kurių polinkis į kriminalinį elgesį yra tiesioginis, vertybinės orientacijas pagal savo poreikius formuoja grupės lyderis, kuriuo paprastai būna pilnametis šiek tiek vyresnis už kitus grupės narius. Lyderio poreikiai dažnai būna nukreipti į malonumų sferą, yra labai dideli, todėl patenkinti priimtu būdu gana sudėtinga, ir tai verčia pažeidinėti įstatymus. Lyderio ir kitų grupės narių poreikiai neretai būna labai prieštaringi, tačiau juos vienija jų patenkinimo būdai.⁵⁸

Reikėtų paminėti kai kurias, neformalios nepilnamečių grupės lyderio savybes. Dažniausiai tai asmuo turintis gerus organizacinius sugebėjimus, mokėjimas palankiai prieš save nuteikti aplinkinius, geras išmanymas (kasdieninėje aplinkoje) savo bendraamžių psichologijos, kompetencija priimant sprendimus dėl grupės veiklos, geras fizinis išsivystymas. Kita vertus manoma, jog lyderiai savo valdžią išlaiko fizinės jėgos pagalba, tačiau taip nėra. Jie naudojami daugumos tylėjimu. Negalima teigti, jog lyderiai visiškai laisvi priimant sprendimus. Jie taip pat priklausomi ir priversti skaitytis su daugeliu faktorių, pvz. daugumos nuomonė, nerašytinės elgesio taisyklės ir pan.⁵⁹

V. Pirožkovas nepilnamečių grupes siūlo skirstyti ir pagal nepilnamečių grupės narių skaičių: 1) maža grupė (2 – 4 asmenys); 2) vidutinė grupė (5 – 8); 3) didelė grupė (9 ir daugiau asmenų). Nepilnamečių grupės dydis yra svarbus faktorius, kuris nulemia grupės narių sutelktumą, nusikalstamą aktyvumą ir mobilumą. Paprastai, kuo didesnis nepilnamečių grupės narių skaičius, tuo mažesnis grupės sutelktumas, tačiau didesnis nusikalstamas aktyvumas ir nusikalstamas mobilumas, todėl mažesnės grupės nariai nusikaltimus dažniausiai padaro visiems grupės nariams dalyvaujant, didesnės grupės nariai gali išsiskirstyti į pogrupius.⁶⁰ Pvz., autoriaus atlikto tyrimo metu, buvo nagrinėjama 9 asmenų grupės nusikalstama veika. Ši grupė per gana trumpą laiką padarė 27 nusikalstamas veikas (vagystės, plėšimai, turto sugadinimas). Nusikaltimus darydavo nedidelėmis grupėmis, o grupių narių sudėtis nuolat kisdavo.

⁵⁸ ŠVEDAS, G. *Nusikalstamos nepilnamečių grupės ir jų vertybinės orientacijos*. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės Vilnius, 1990, p. 47 – 48

⁵⁹ *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 2005, с. 287

⁶⁰ ПИРОЖКОВ, В. Ф. *Криминальная психология*. Москва, 1998 p. 88

Rusijos kriminologai nustatė, jog nepilnamečių nusikalstamos grupuotės paprastai egzistuoja 1 – 6 mėnesius, bet ir per šį laikotarpį gali padaryti beveik 7 nusikaltimus, kol bus pradėtas tokios grupės baudžiamasis persekiojimas. Tačiau pačios pavojingiausios yra ilgalaikės nepilnamečių nusikalstamos grupės.⁶¹

Taip pat, Rusijos kriminologai daro išvadą, jog nepilnamečių jungimasis į neformalias grupes yra dėsningas procesas, o asocialios ir atvirai nusikalstamos pakraipos grupės tampa labiausiai pastovios ir pavojingos, taipogi, nepilnamečių dalyvavimas jose daro grupės nariams kartais negrįžtamą esminę žalą jų psichikai ir pačiu negatyviausiu būdu paveikia nepilnamečių asmenybės formavimąsi.⁶²

Reikėtų pažymėti, kad pavojingumas neformalių nepilnamečių grupių tas, jog tokios grupės gali greitai susiformuoti, nepilnamečių įprotis prie grupinio bendravimo, padidėjęs interesas konfliktinėm situacijom, poreikis realizuoti save, siekis originalumo ir unikalumo, idėjinių, moralinių ir teisinių įsitikinimų nepastovumas, tam tikrose situacijose gali per trumpą laikotarpį išprovokuoti nepilnamečių antisocialinį elgesį.⁶³ Taip pat, kai kurių autorių teigimu, nepilnamečių socializacijos ugdymo procese neformalioms grupėms tenka labai reikšmingas vaidmuo – neretai jos vadinamos „slaptaisiais auklėtojais“. Neformalios grupės nėra vien tik „sunkiųjų“ paauglių reikalas – tai etapas, kurį savo socializacijos procese paprastai pereina kiekvienas žmogus, o paauglystėje grupių vaidmuo yra didžiausias.⁶⁴

4. Nepilnamečių nusikalstamumo tendencijos Lietuvoje

4.1 Grupinių nusikaltimų išskyrimas bendro nusikalstamumo kontekste

Jau buvo minėta, jog būdingas nepilnamečių nusikalstamumo bruožas – grupiškumas. Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas grupėse 2000 – 2006 metais sudarė 62,5 – 53,5 % iš visų nepilnamečių darytų nusikalstamų veikų.

⁶¹ ПИРОЖКОВ, В. Ф. *Криминальная психология*. Москва, 1998 с. 102

⁶² *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юрист, 2005 р. 489

⁶³ *Криминология*. Под. ред. Кудрявцева В. Н. и В. Е. Эминова; Москва, 1997, с. 283

⁶⁴ BARKAUSKAITĖ, M. *Paauglys dabartinėje visuomenėje*. Vilnius, 2001, p. 10

Aukščiausia riba, lyginamuoju laikotarpiu, buvo pasiekta 2000 m. – 62,5%.⁶⁵ Vėliau beveik visą laiką mažėjo ir 2006 m. grupiniai nepilnamečių nusikaltimai sudarė 53,5 %⁶⁶

Atkreiptinas dėmesys, jog nepilnamečiai iš visų bendrininkavimo formų daugiausia nusikalsta veikdami bendrininkų grupėje. Antai, 2004 m. iš 2682 ištirtų nusikalstamų veikų 2541 (arba 94,8 %) nusikalstamas veikas nepilnamečiai padarė veikdami bendrininkų grupėje. 2005 m. iš 2307 ištirtų nusikalstamų veikų, bendrininkų grupėje padarė 2290 (arba 99,3 %), 2006 m. iš 2032 atitinkamai – 2004 (arba 98,6 %).⁶⁷

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumo grupiškumo rodiklius buvo pastebėta, kad didėjant absoliučiam nepilnamečių nusikaltimų skaičiui, grupinių nusikaltimų skaičius didėjo netolygiai, pvz. 1990 – 2002 m. bendras nepilnamečių nusikaltimų skaičius padidėjo 2,5 karto (nuo 2056 iki 5152), o nepilnamečių grupinių nusikaltimų, per minėtą laikotarpį padidėjo 1,4 karto (nuo 1692 iki 2404). Lyginamoji šių nusikaltimų dalis bendroje nepilnamečių nusikaltimų struktūroje buvo didžiausia 1993 metais (71,9 %), o 1994 metais sumažėjo iki 65,4 %. Nuo 1999 metų nepilnamečių grupėje padaromų nusikaltimų dinamika atitiko bendrą nepilnamečių nusikalstamumo dinamiką, t. y. didėjant bendram nusikaltimų skaičiui daugėjo ir nepilnamečių grupėse padaromų nusikaltimų (2000 m.), jam mažėjant – mažėjo ir nepilnamečių grupinių nusikaltimų skaičius (2001 – 2002).⁶⁸ Ta pati tendencija išliko ir vėliau. Nors 2003 – 2004 metais nepilnamečių nusikalstamumas buvo padidėjęs, tačiau nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas 2004 – 2006 metais mažėjo, tuo pačiu mažėjo ir nepilnamečių veikusių grupėse.

Pažymėtina, jog nagrinėjant nepilnamečių nusikalstamumo statistinius duomenis, pastebimas didelis skirtingų metodikų taikymas, todėl, manytina, jog kai kurie duomenys nėra visiškai išsamūs ir tikslūs.⁶⁹

⁶⁵ KURAPKA, E., et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius. 2004, p. 121

⁶⁶ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁶⁷ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 02]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁶⁸ KURAPKA, E., et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius. 2004, p. 121

⁶⁹ 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje galima įvertinti kaip trūkio tašką nusikalstamumo analizėje. Mokslo bendruomenėje vyrauja požiūris, kad išgaliojus naujiesiems Lietuvos Respublikos baudžiamajam, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo kodeksams bei pasikeitus nusikalstamų veikų registravimo ir apskaitos tvarkai nusikalstamumo raidos analizė, apimanti šių pokyčių laikotarpį, yra metodologiškai

Analizuojant išaiškintus nepilnamečius, nusikaltusius grupėse, pažymėtina, kad 1990 metais buvo 69,8 % visų išaiškintų nusikaltusių nepilnamečių. Didžiausia grupėse nusikaltusių nepilnamečių išaiškinta dalis buvo 1993 metais, net 76,7 %.⁷⁰ Nuo 1993 metų ši dalis mažėjo ir 2005 m. buvo išaiškinta 48,5 %, o 2006 m. tik 47,9 %.⁷¹

Minėtina tai, jog Lietuvos žmogaus teisių centras, atlikęs tyrimą tarp nuteistų nepilnamečių, kurie buvo padarę sunkesnius nusikaltimus, nustatė, kad nusikaltimus nepilnamečiai linkę daryti grupėmis, iš anksto susitarę. Tai pat, buvo nustatyta, jog nusikaltimus darė veikdami beveik toje pačioje grupėje, keitėsi tik pavieniai asmenys atskiruose epizoduose.⁷² Analizuojant baudžiamąsias bylas buvo pastebėta, kad turinius nusikaltimus nepilnamečiai dažniausiai darydavo ne tik iš anksto susitarę, bet ir pasidaliję vaidmenimis. Kai kurie nepilnamečiai veikdavo ne vienoje grupėje, o keliuose, taip pat, nusikaltimus darydavo ir pavieniui. Kiekviena grupė įvykdė kelias nusikalstamas veikas (vagystės, vagystės įsibraunant į patalpas, plėšimai). Žinoma, šie duomenys negali būti taikomi visoms nusikalstamoms nepilnamečių grupėms charakterizuoti, tačiau galima daryti tam tikras išvadas, jog susiformavus tokiai grupei, jai būdingas didelis nusikalstamos veiklos aktyvumas bei recidyvo elementas.

Atkreiptinas dėmesys, jog įvykus teisės reformoms ir įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui, pastaraisiais metais pastebima nuteistų nepilnamečių mažėjimo tendencija (žr. 1 priedą, 1 paveikslą), lyginant su visais įtariamais (kaltinamais) nepilnamečiais. 1995 m. buvo beveik 60 % nuteistų iš įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių. Didžiausias šuolis buvo užfiksuotas 2000 metais, kai nuteistų nepilnamečių buvo beveik 78 %. Ženklaus sumažėjimas stebimas 2004 – 2006 metais. 2005 m. teismai nuteisė 1424 nepilnamečius, tai 266 (16 %) mažiau nei 2004 m. Tarp visų nuteistų nepilnamečių 1330 (93 %) buvo nuteisti už nusikaltimus, kiti 94 (7 %) – už baudžiamuosius nusižengimus. Laisvės atėmimo bausmė, kurios trukmė gali būti nuo 3 mėn. iki 10 metų, nuteisti 805 nepilnamečiai arba penktadaliu mažiau nei 2004 m. Kas antras tokia bausmė nuteistas

nepagrįsta. Manoma, kad lyginti nusikalstamumą iki ir po 2003 m. gegužės 1 d. yra nekorektiška dėl didžiulių veikų kriminalizacijos, bausmių sistemos, baudžiamojo proceso bei nusikalstamų veikų registracijos pokyčių. Akivaizdu, kad nusikalstamumo pokyčiai 2003 m. negali būti siejami vien su socialiniais, ekonominiais, kultūriniais ir kitais veiksniais. Teisės reformos įtaka nusikalstamumui buvo vyraujanti, tikėtina, ji užgožė visų kitų veiksnių poveikį. KIŠKIS, Alfredas. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 3(81), p. 32

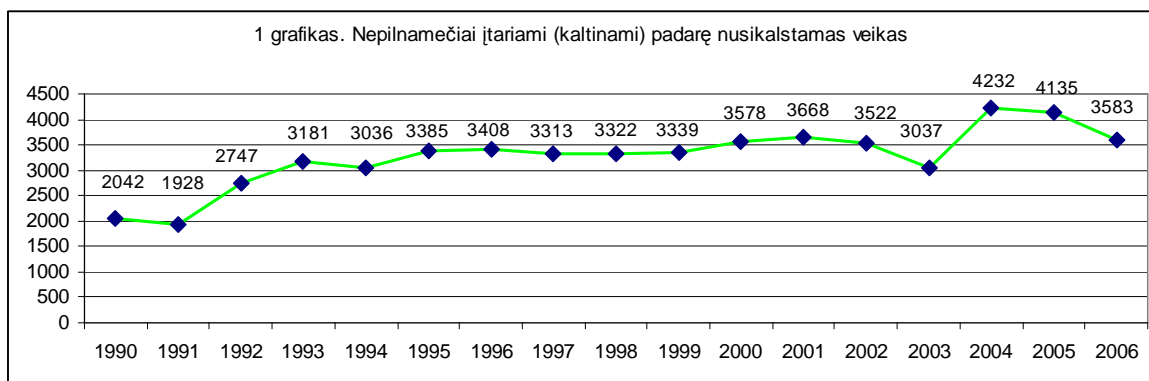
⁷⁰ KURAPKA, E., et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius. 2004, p. 122

⁷¹ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 06]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁷² *Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. Lietuvos žmogaus teisių centras. Vilnius, 2002, [žiūrėta 2007 – 03 – 01], p. 50. Prieiga per internetą: < <http://www.nplc.lt> >

nepilnametis, atidėjus bausmės vykdymą, liko laisvėje.⁷³ 2006 m. buvo nuteisti 1284 nepilnamečiai⁷⁴, arba 9,8 % mažiau nei 2005 m.

Lyginant nuo 1990 m. iki 2006 metų statistinius nepilnamečių nusikalstamumo duomenis, galima teigti, jog nepilnamečių nusikalstamumas, beje ir grupinis, nuolat didėja. Pvz. 1990 metais buvo 2042 įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, tuo tarpu 2006 metais 3583. Tiesa, lyginat su 2005 metais įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių padariusių nusikalstamas veikas sumažėjo, t. y. 552 – iem, arba 13,4 %. Tačiau, kalbėti apie nepilnamečių nusikalstamumo mažėjimą ankstoka, nes ir vėlesniais metais buvo pastebimas nepilnamečių nusikalstamų skaičiaus sumažėjimas, tačiau jau sekančiais jis pakilo. Aukščiausias taškas buvo pasiektas 2004 metais, kai buvo 4232 nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, mažiausiai 1991 metais – 1928 nepilnamečiai (žr. 1 paveikslą⁷⁵).

Lyginant su bendru asmenų įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas skaičiumi, nepilnamečių „indėlis“ nuo 1990 metų išlieka palyginti stabilus, apie 14 %. (Žr. 1 priedą, 1 lentelę).

Nagrinėjant nusikaltusių nepilnamečių pasiskirstymą pagal amžių nustatyta, kad 14 – 15 metų nusikaltusių nepilnamečių nuo 1990 metų padaugėjo beveik dvigubai, o 16 – 17 beveik pusantrą karto. 14 – 15 metų nepilnamečių lyginamoji dalis tarp visų nusikaltusių nepilnamečių vidutiniškai 30 %, atitinkamai 16 – 17 metų – 70 %.⁷⁶ Lyginant 2000 – 2006 metus 14 – 15 metų nepilnamečių lyginamoji dalis tarp visų įtariamų

⁷³ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla*. 2005

⁷⁴ Nuteistieji asmenys. [Žiūrėta 2006 – 03 – 31] Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/stat/asm/asm8.htm>

⁷⁵ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 1995 – 2005 m.*; Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu*. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁷⁶ KURAPKA, E., et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius. 2004, p. 130

(kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas nepilnamečių svyravo nuo 26,7 % iki 30,6 % (žr. 2 priedą, 2 lentelę).

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis nusikalstamas veikas darančių nepilnamečių yra vyresnieji, t. y. 16 – 17 metų amžiaus sulaukę nepilnamečiai. 14 – 15 m. nusikalsta beveik du kartus rečiau už 16 – 17 – mečius. Kita vertus, reikia turėti omenyje, kad pagal BK 14 – 15 metų nepilnamečiai traukiami baudžiamojon atsakomybėn ne už visas, bet tik už BK 13 straipsnio 2 dalyje numatytas veikas.⁷⁷

Minėtina ir tai, jog asmenys iki 14 m. (mažamečiai) neatsako pagal BK, todėl formalia teisine prasme jie negali padaryti nusikaltimo, tačiau kriminologiniu požiūriu jų nusikalstamo elgesio analizė taip pat svarbi.

Kasmet apie 1000 mažamečių padaro nusikalstamas veikas, tačiau jie nėra traukiami baudžiamojon atsakomybėn, nes nėra sulaukę BK numatyto minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus, t. y. negali būti nusikalstamos veikos subjektu. Neatmetama, jog tai yra viena iš priežasčių, kodėl vyresniojo amžiaus nepilnamečiai ir suaugusieji naudojami mažamečiais kaip įrankiais nusikalstamai veikai.⁷⁸

1 lentelė⁷⁹ Mažamečiai iki 14 metų amžiaus padarę nusikalstamas veikas

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Iš viso	1200	1075	987	579	933	1318
Iki 10 m.	206	217	159	79	85	144
10 – 13 m.	994	858	828	500	848	1174

2005 metais 14 – 17 metų amžiaus nepilnamečiai padarė 4759 nusikalstamas veikas, iš kurių 4308 buvo nusikaltimai (281 sunkūs ir labai sunkūs, 6.53 % visų nusikaltimų) ir 451 baudžiamieji nusižengimai. Palyginti su 2004 metais nepilnamečiai padarė beveik 5 % mažiau nusikalstamų veikų. Tačiau, kas labiausiai neramina, daugėja vaikų iki 14 metų amžiaus padariusių nusikalstamas veikas. 2005 m. 1318 tokio amžiaus vaikų padarė nusikalstamas veikas arba 385 (41 %) vaikais daugiau nei 2004 m. Tarp nusikaltusių vaikų daugiau jaunesnio amžiaus nepilnamečių. 2005 m. 11 % tokių nusikaltusių vaikų neturėjo 10 metų, 2004 m. – 9 %.⁸⁰

⁷⁷ BK 13 straipsnis.

⁷⁸ KURAPKA, E., et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius. 2004, p. 131

⁷⁹ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla. 2000 – 2005 m.* (2006 m. leidinys dar nėra išleistas, o LR VRM Informatikos ir ryšių departamente tokie duomenys nepateikti.)

⁸⁰ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla. 2005m.*

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog nemažą dalį nusikalstamų veikų, kurias nepilnamečiai padaro veikdami grupėse, padaro būdami neblaivūs. 2004 metais mišriose grupėse buvo 323 neblaivūs nepilnamečiai, grupėse sudarytose tik iš nepilnamečių – 104, nepilnamečių ir mažamečių – 2. 2005 m. šie skaičiai šiek tiek sumažėjo, t. y. mišriose grupėse buvo 304, nepilnamečių grupėse – 88, nepilnamečių ir mažamečių – 8. 2006 m. nepilnamečių grupėse šis skaičius šoktelėjo iki 130, mišriose grupėse išliko sąlyginai nepakitęs – 303, o nepilnamečių ir mažamečių sumažėjo iki 1.⁸¹ Pažymėtina tai, kad daugiausia nusikalstamą veiką būdami neblaivūs padaro mišriose grupėse esantys nepilnamečiai ir tai yra daugiau kaip tris kartus lyginat tik su nepilnamečių grupėmis. Tokį didelį skirtumą, manytina, nulemia suaugusio grupės nario dalyvavimas grupės veikloje. Atrodytų, jog pagal skaičius tai nėra didelė dalis, tačiau 2006 m. tai sudarė beveik 19 % iš visų nepilnamečių kurie įtariami dalyvavę grupiniuose nusikaltimuose.

Reikia pažymėti, kad dėl tam tikrų priežasčių nemaža dalis nepilnamečių grupėje padarytų nusikalstamų veikų išaiškinami ir registruojami kaip vieno asmens padarytos nusikalstamos veikos. Priežastys paprastai yra: solidarumas, pasmerkimo ir susidorojimo baimė, tikėjimasis mažesnės bausmės ir pan.⁸²

Kaip jau buvo minėta, nepilnamečiai grupinius nusikaltimus įvykdo veikdami ne tik nepilnamečių, bet ir mišriose, su suaugusiais, grupėse. Mišriose su suaugusiais grupėse nepilnamečių padaromų nusikaltimų skaičius beveik nuolat didėjo (išskyrus 1998 m. kai buvo pastebimas sumažėjimas) iki 2001 (1785) metų, tačiau 2002 m. šis skaičius pradėjo mažėti. 2002 m. grupėje nusikaltusių nepilnamečių skaičiaus sumažėjimas ryškiau pasireiškė tarp mišrios grupės nusikaltusių nepilnamečių, jų lyginamoji dalis sumažėjo, todėl galima kalbėti sumažėjusį nepilnamečių įtraukimą į nusikalstamą veiką.⁸³ Remiantis pastarųjų metų, nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas grupėse, statistiniais duomenis, daugiau nusikalstama veikiant tik nepilnamečių grupėse, o ne mišriose (žr. 2 lentelę).

⁸¹ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM . Duomenys apie nusikalstamas veikas, kurių padarymu įtariami (kaltinami) neblaivūs asmenys. Forma NEB. [Žiūrėta 2006 – 03 – 16]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁸² KURAPKA, E., et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius. 2004, p. 124

⁸³ Ibid., p. 123 – 124

2 lentelė. Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas grupėse.⁸⁴

	Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas	Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas grupėse	Proc. iš nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas	Mišriose grupėse		Tik nepilnamečių	
				skaičius	%	skaičius	%
2000	3578	2236	62.5	978	43.8	1258	56.2
2001	3668	2201	60.0	1045	47.5	1156	52.5
2002	3522	2023	47.4	896	44.3	1127	55.7
2003	3037	–	–	–	–	–	–
2004	4232	2480	58.6	1119	45.1	1361	54.9
2005	4135	2299	55.6	986	42.9	1313	57.1
2006	3583	1918	53.5	817	42.6	1101	57.4

Analizuojant 2006 m. Vilniaus miesto I – jo apylinkės teismo spęstas nepilnamečių baudžiamąsias bylas buvo pastebėta, kad beveik kiekvienoje nusikalstamą veiką padariusioje grupėje bent vienas narys buvo anksčiau teistas ir net ne vieną kartą. Dažniausiai bausmės laikas dar būdavo nepasibaigęs, todėl bausmes teismas subendrinavo. Kai kuriose analizuotose bylose pastebėta, jog grupėje dalyvaudavo ir pilnametis asmuo, bet amžiaus skirtumas nebuvo didelis: 18, 19 ar 20⁸⁵ metų, paprastai dominuodavo bendraamžiai, t. y. 16 – 17 – mečiai.

4.2 Dažniausiai daromi grupiniai nepilnamečių nusikaltimai

Lietuvoje, kaip ir visose šalyse, nepilnamečių daromų nusikaltimų struktūra beveik identiška – jiems būdingas grupiškumas, truputį daugiau chuliganiško pobūdžio nusikaltimų, palyginti su bendru nusikalstamumu. Nors didžiausią nepilnamečių nusikaltimų dalį sudaro turtiniai nusikaltimai, tačiau dažnai padaromi ir smurtiniai nusikaltimai, kurie visuomenėje sukelia didelę reakciją.⁸⁶ Grupinių nusikaltimų struktūra taip pat atitinka bendrą nepilnamečių nusikalstamumo struktūrą. Grupėse dažniausiai

⁸⁴ 2003 metų duomenys nėra tikslūs, todėl nebuvo naudojami

⁸⁵ Kai kurie Rusijos kriminologai (L. Nikolajeva; G. Popova) teigia, kad vien tik nepilnamečių ir nepilnamečių su jaunais suaugusiais (18 – 21 m.) grupių nusikalstamas elgesys iš esmės nesiskiria, motyvuojant tuo, jog jauni suaugusieji neturi pakankamos kriminalinės patirties, kuri padėtų jiems suintensyvinti nusikalstamą grupės veiklą, taip pat, kiti nepilnamečiai grupės nariai dar nepriėmę jų kaip suaugusiųjų. Kiti autoriai (S. Alimov; V. Ermakov) teigia, jog suaugusiojo dalyvavimas grupės veikloje, tame tarpe ir neseniai sulaukusio 18 m. beveik visada sustiprina grupės norą tolimesnei veiklai bei šios veiklos aktyvumą. *Курс советской криминологии*. Под. Ред. В. Н. Кудрявцева; И. И. Карпеца; Б. В. Коробейникова, Юридическая литература. Москва. 1986. с. 247

⁸⁶ SAKALAUSKAS, Gintautas. *Pranešimas apie žmogaus socialinę padėtį Lietuvoje*. Vilnius, 1999, p. 146. [Žiūrėta 2007 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt. >

daromi tokie nusikaltimai kaip vagystės (iš automobilių, sandėliukų, butų, transporto priemonių vagystės, vagystės gatvėse) plėšimai, chuliganizmas.⁸⁷

Statistiniai duomenys rodo, jog beveik 80 % visų nepilnamečių nusikaltimų sudaro nusikaltimai nuosavybei. Atlikus baudžiamųjų bylų analizę, I. Michailovič nustatė, kad dauguma turtinių nusikaltimų turėjo daug epizodų. Tai rodo šių nusikaltimų latentškumą.⁸⁸ Kita vertus, kaip minėta, nepilnamečiai nemažai padaro ir smurtinių nusikaltimų: nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų, išžaginimų ir pan.

Pagal Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos duomenis, nepilnamečiai per 2006 m. įtariamai (kaltinami) padarė: 29 nužudymus (BK 129 – 131 str.); 31 sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 str.); 23 išžaginimus (BK 149 str.); 681 plėšimą (BK 180 str.), 2008 vagystes (BK 178 str.).⁸⁹

Reikia pažymėti, jog statistika neišskiria grupinių nusikaltimų struktūros, todėl konkrečiai pateikti duomenų apie grupinius nusikaltimus pagal atskiras nusikaltimų rūšis negalima. Tačiau, rusų kriminologų teigimu, jog didžiausia nepilnamečių įvykdytų grupinių nusikaltimų dalis tenka vagystėms, plėšimams, išprievartavimams. Žymiai mažiau nepilnamečiai grupėmis įvykdo žmogžudysčių ir sunkių sveikatos sutrikdymų.⁹⁰

2006 m. nepilnamečiai padarė 4244 nusikalstamas veikas, tai 515 veikomis (arba 10.8 %) mažiau nei 2005 m. Iš jų, 3810 nusikaltimai, o tai 498 nusikaltimais (arba 11.56%) mažiau nei 2005 m.⁹¹

Lentelėje parodytos tik pačios pagrindinės ir būdingiausios nepilnamečių daromos nusikalstamos veikos.

⁸⁷ KURAPKA, E; et al. *Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita*. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius, 2004, p. 124

⁸⁸ MICHAILOVIČ, Iona. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius, 2001, p. 10

⁸⁹ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁹⁰ *Курс советской криминологии*. Под. Ред. В. Н. Кудрявцева; И. И. Карпеца; Б. В. Коробейникова. Юридическая литература. Москва. 1986. с. 245

⁹¹ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

3 lentelė ⁹² Dažniausiai daromos nepilnamečių nusikalstamos veikos

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Nužudymai	23	29	27	23	22	22
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	17	33	28	22	41	31
Išžaginimai	27	26	30	16	24	16
Vagystės	3869	3704	3260	2223	2773	2376
Plėšimai	363	398	585	567	745	741

Nepilnamečiai gana daug padaro smurtinio pobūdžio nusikaltimų. 2000 – 2005 metais nepilnamečių padarytų nužudymų daugiausia užregistruota 2001 m. 29, iki 2005 metų mažėji iki 22. Kita vertus, 2006 m. nepilnamečiai įtariami (kaltinami) padarę 29 nužudymus (BK 129 – 131 str.) Sunkių sveikatos sutrikdymų, kuriuos padarė nepilnamečiai buvo 2000 m. – 17, daugiausia užfiksuota 2004 m. – 41. 2006 m. nepilnamečiai kaltinami padarę 31 sunkių sveikatos sutrikdymą (BK 135 str.). Išžaginimų daugiausia buvo 2002 m. – 30, mažiausia 2003 ir 2005 – 16. 2006 m. nepilnamečiai įtariama padarę 23 išžaginimus. Nuo 2000 metų buvo pastebimas ypač didelis nepilnamečių padaromų plėšimų skaičius, t. y. nuo 363 iki 745 (2004 m.). 2006 m. nepilnamečių įtariama padarius 681 plėšimą. Iš nepilnamečių padaromų turtinių nusikaltimų vagystės užima didžiausią lyginamąją dalį. Nepilnamečių padaromų vagysčių praktiškai visą laiką mažėja nuo 3869 (2000 m.) iki 2008 (2006 m.). 2006 metais daugiausia nepilnamečiai vogė įsibraudami į gyvenamąsias patalpas – 372, taip pat įtariami pavogę 272 automobilius, iš jų 190 lengvųjų automobilių, įtariami įvykdę 211 vagysčių iš automobilių, bei 152 vagystes iš parduotuvių ir kitų prekybos taškų.⁹³

Pagal bendrojo nepilnamečių nusikalstamumo statistikos duomenis 2006 m. nepilnamečiai dėl savanaudiškų paskatų įtariami padarę 1433 nusikalstamas veikas, o tai sudaro 33,7 % visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. Kitais motyvais (siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą, kilus pavydžiui ar ginčui, iš keršto, dėl buitinių paskatų) padarytos 116 nusikalstamos veikos (2,7 %). 2005 m. nepilnamečiai iš savanaudiškumo padarė 1659 nusikalstamas veikas (34,9 %) visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų, kitais minėtais motyvais, padarytos 163 nusikalstamos veikos (3,4 %).⁹⁴ Pažymėtina, kad apie kitus nepilnamečių nusikalstamų veikų motyvus statistika nėra kaupiama.

⁹² Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2000 – 2005 m.*

⁹³ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

⁹⁴ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu. Forma 30N – ITĮ. [Žiūrėta 2007 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: < <http://www.vrm.lt> >

Minėtina tai jog, nepilnamečių padaromo seksualinio smurto priežastys yra kitokios, negu jų padarytų smurtinių nusikaltimų dėl savanaudiškų ar chuliganiškų paskatų priežastys. Daugelio išžaginusių ir besikėsinusių tai padaryti nepilnamečių elgesiui darant nusikaltimą buvo būdingas didelis cinizmas. Nusikalstamo elgesio pagrindinis motyvas yra ne seksualinio poreikio tenkinimas, o savotiškas seksualinis chuliganizmas, demonstruojamas nusikaltimo bendrininkų vieni kitiems, nes šie nusikaltimai, ypač nepilnamečių, dažnai daromi grupėmis.⁹⁵

Kita vertus, kriminologijos literatūroje nurodoma, kad bendrojo smurtinio nusikalstamumo atveju daugiausia nusikalstama dėl buitinių motyvų, o ne dėl savanaudiškų paskatų. Tyčinius nužudymus ir tyčinius kūno sužalojimus nepilnamečiai padaro ir iš chuliganiškų paskatų, iš „draugiškumo“, keršto pavydo, pavyduliavimo, taip pat ir dėl savanaudiškumo. Kai kurie grupiniai nusikaltimai (pvz. tyčiniai nužudymai, tyčiniai kūno sužalojimai) dažnai padaromi spontaniškai. Taip pat, nepilnamečių nusikaltimų motyvai dažnai būna sunkiai (ypač smurtinių nusikaltimų atveju) suvokiami, primityvūs, pasižymintys pamėgdžiojimu, absurdiškumu. A. Jatkevičiaus nuomone nepilnamečių nusikaltimai dažnai pateisinami draugiškumu, vyriškumu ir panašiais tokiose situacijose klaidingais motyvais. Nepilnamečiai savo nusikaltimus taip pat motyvuoja pagalba draugams, siekiu įsitvirtinti neformalioje draugų aplinkoje, išdykavimu, drąsos demonstravimu ir pan.⁹⁶

Analizuojant Vilniaus apygardos teismo bylas, buvo pastebėta, kad sunkius nusikaltimus (nužudymus) nepilnamečių grupės padarydavo daugiau spontaniškai: kilus konfliktui gatvėje arba „reikėjo pamokyti“ įkyrėjusį asmenį, tačiau tiesioginio noro žudyti nebuvo. Tik vienoje nagrinėtoje byloje keturi nepilnamečiai turėjo konkretų tikslą nužudyti savo bendraamžį dėl piniginės skolos ir ilgai tam ruošėsi.⁹⁷

Nepilnamečių nusikaltimų tikslai dažnai taip pat būna primityvūs, sutampantys su nusikaltimų padarymų motyvais. Pvz. nepilnamečiai daro nusikaltimus, siekdami nusišėpti kitą nusikaltimą arba palengvinti jį padaryti, pasirodyti prieš aplinkinius, susidoroti su nukentėjusiuoju, užvaldyti svetimą turtą, pažeisti viešąją tvarką, patenkinti lytinę aistrą ir pan. Nepilnamečiai nusikaltimams dažniausiai nesiruošia, juos padaro impulsyviai,

⁹⁵ BABACHINAITĖ, Genovaitė. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. *Jurisprudencija*. 2002, t. 27 (19), p. 117

⁹⁶ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija, VU, Vilnius, 2003, [žiūrėta 2007 – 03 – 25], p. 49. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

⁹⁷ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 59/2005

naudodami primityvius, po ranka pasitaikiusius įrankius ir priemones, nenumato tokių veikų pasekmių.⁹⁸

5. Pagrindiniai faktoriai turintys įtakos nepilnamečio asmenybei darančio grupinius nusikaltimus

Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtingas socialinis reiškiny, kuris turi jį suformuojančias ir sąlygojančias priežastis. Priežasčių problema yra viena iš sudėtingiausių kriminologijos moksle, o jų sudėtingumą lemia pačių priežasčių didelė įvairovė ir sudėtingumas.⁹⁹

Prieš kalbant apie veiksnius sąlygojančius nepilnamečio nusikalstamą elgesį, pirmiausia reikėtų aptarti darančio nusikaltimus nepilnamečio tipologiją. Pagal veiksnius, sąlygojančius nepilnamečių visuomeninius poelgius. A. Dapšys skiria aplinkybinius ir piktybinius nepilnamečius teisės pažeidėjus. Aplinkybiniai nepilnamečiai teisės pažeidėjai neturi pastovių antisocialinių motyvų, kėslų sąmoningo noro kitam pakenkti ir iš to turėti sau naudos. Tokie nepilnamečiai neieško progos padaryti nusikaltimą, bet dėl susidariusių sudėtingų situacijų arba dėl staiga kilusių tokių emocijų kaip kerštas, pyktis, pavydas ir panašiai, pasielgia neteisėtai. Aplinkybiniai nepilnamečiai taip pat gali būti skirstomi į atsitiktinius ir nepastovius. Atsitiktinio nepilnamečio teisės pažeidėjo asmenybėje dominuoja teigiami bruožai ir iš esmės jis charakterizuojamas teigiamai, tačiau dorovinėje, valios ar emocijų srityje gali būti tam tikrų nukrypimų. Paprastai nusikaltimai padaromi dėl gyvenimo patirties stokos, lengvabūdiškumo, neteisingo situacijos įvertinimo ir pan.¹⁰⁰

Nepastovaus nepilnamečio asmenybė turi ir neigiamus ir teigiamus bruožus. Tokio nepilnamečio poelgių pobūdis labiau priklauso nuo konkrečių aplinkos sąlygų nei nuo pačios asmenybės, kitaip tariant, jis gali elgtis gerai, bet jei susidaro tam tikros sąlygos, jis gali tapti nusikaltėliu. Todėl tokie nepilnamečiai dažnai nusikaltimus padaro norėdami prisitaikyti prie neformalios grupės (mėgdžiojimo, norėjimo įtikti draugams ir pan.¹⁰¹

Piktybiniam tipui priskirtini tokie nepilnamečiai, kurių neteisėtas elgesys priklauso ne tiek nuo aplinkybių ar susidariusių situacijų, kiek dėl pačios asmenybės

⁹⁸ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija, VU, Vilnius, 2003, [žiūrėta 2007 – 03 – 25], p. 50. 18. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

⁹⁹ ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius. 1982, p. 33

¹⁰⁰ *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 550

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 551

antivisuomeninio kryptingumo, jos neigiamų bruožų dominavimo. Tokie nepilnamečiai gali būti nusikalstamų grupių organizatoriai, kurstytojai, gali būti ne kartą teisti aktyvūs grupių dalyviai, kurie dažnai veikia apgalvotai, nepasiduoda emocijoms. Piktybiški nepilnamečiai, savo ruožtu gali būti skirstomi į aktyvius ir pasyvius. Aktyviam tipui būdingas ne tik vidinis polinkis padaryti nusikaltimą, bet ir aktyvus ieškojimas tam prielaidų, išankstinis pasirengimas daryti nusikaltimą, dominuoja primityvūs vartotojiški poreikiai, būdingas agresyvumas, išūlumas, savanaudiškumas ir pan. Pasyvaus tipo piktybiniai nepilnamečiai nuo aktyvaus tipo daugiausia skiriasi tuo, jog paprastai patys neieško progos padaryti nusikaltimą, bet pasinaudoja susidariusiomis aplinkybėmis ir situacijomis.¹⁰²

Kaip matyti, daugumoje atvejų nepilnamečio nusikalstamą elgesį sąlygoja visa eilė tam tikrų aplinkybių ir situacijų, kurių nebuvimas nepilnamečių galėtų „išgelbėti“ nuo nusikalstamo elgesio pasireiškimo. Tačiau, nepilnamečio poreikis bendrauti, poreikis įgyvendinti savo interesus atveda į tokią aplinką, kaip grupė, kurioje ir gali atsirasti tokios aplinkybės, susidaryti tokios sąlygos, kurios gali nulemti nepilnamečio neigiamų savybių pasireiškimą, o tuo pačiu ir nepilnamečio neteisėtą elgesį.

Minėtini ir būdingesni nepilnamečio asmenybės bruožai, kurie padeda formuoti teisei priešingam elgesiui. A. Čepas išskiria tris pagrindinius bruožus, iš kurių vienas, tai vengimas mokytis ar dirbti, kuris pasireiškia neigiama pažiūra į mokymąsi ir darbą bei vengimu mokytis ar dirbti. Antras bruožas būtų – interesų mokytis ir dirbti ankstyvas pakeitimas vartotojiško gyvenimo būdu. (dauguma nepilnamečių teisės pažeidėjų buvo patekę į negatyvią aplinką buityje ir laisvalaikiu, įtraukti į nepageidaujamas ar žalingas tradicijas bei papročius: girtavimas, narkomanija, dalyvavimas atsitiktinėse nepastovaus elgesio asmenų grupėse, kasdieninis vartotojiško pobūdžio pramogų ieškojimas.). Ir trečias būtų – antivisuomeninis dorovinis – psichologinis kryptingumas. Tai yra ciniškas, egoistinis, savanaudiškas požiūris į visuomeninius santykius.¹⁰³

5.1 Bendraamžių įtaka

Analizuojant nusikalstamumo statistiką aiškiai matyti, jog nepilnamečiai linke nusikalstamas veikas daryti grupėse, o ne pavieniui. Todėl galima daryti išvadą, jog nepilnamečio dalyvavimas grupėje daro didelę įtaką nepilnamečio elgesiui bei

¹⁰² DAPŠYS, A. *Moksleivių teisėtvarkos pažeidimų prevencija profesinėse – technikos mokyklose*. Vilnius, 1979, p. 22 – 27

¹⁰³ BABACHINAITĖ, G; et al. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius, 1984, p. 16 – 17

apispriėmimui ir pasiryėimui daryti nusikalstamą veiką ar ne. Pvz. rusų kriminologas V. Kudriavcevas sako, jog yra tam tikras dėsningumas: vienas net ir pats arėiausias chuliganas, aplinkiniams nekelia jokio pavojaus, bet jeigu jis patenka į savo bendraminčių grupę, dėl maėžiausios prieėasties, o kartais visai be jokios prieėasties, jam kyla nemotyvuotos agresijos protrūkis.¹⁰⁴ Antai, amerikiečių kriminologai nustatė, kad nepilnamečio antisocialinis elgesys gali žymiai keistis priklausomai nuo dalyvavimo grupėje. Būdamas grupės narys jis aktyviai dalyvauja grupės nusikalstamoje veikloje, palikęs grupę daro žymiai mažiau nusikalstamų veikų arba gali ir visai jų nedaryti.¹⁰⁵

V. Kudriavcevas teisingai pastebi, jog nepilnamečių nusikalstamumas visuomet buvo daugiausia grupinio charakterio, nes dėl amėžiaus, psichologinių ar asmeninių savybių grupinis nepilnamečių elgesys, tiek pozityvaus, tiek negatyvaus charakterio yra daugiau natūrali taisyklė, nei nukrypimas nuo jos.¹⁰⁶ Lietuvoje atliktais tyrimais, taip pat nustatyta, jog tik penktadalis nepilnamečių nusikalsta vieni. Dauguma nepilnamečių teisės paėeidimus padarė su bendraamėžiais, ketvirtadalis su vyresniais nei 18 metų, o deėšimtadalis – su jaunesniais vaikais.¹⁰⁷

Reikia pažymėti, jog grupės neteisėtas, agresyvus elgesys negali būti suprantamas tik kaip atskirų individų neteisėto, agresyvaus elgesio visuma. Kiekvienu atveju, reikia atsiėvelgti į nusikalstamos grupės daromą įtaką asmeniui bei analizuoti kiekvieną grupę sudarančio nario asmenybę. Nusikalstama grupė, iš esmės, yra kolektyvinis agresorius, kuriame grupinė agresija, visai kita savybė, kuri, tarsi tam tikrame reaktoriuje, transformuojasi iš atskirų individų agresijos. Nusikalstama grupė iš esmės pakeičia asmenybę bei ją sudarančias savybes: bailų padaro drąsiu, drąsų – atsargiu, gerą – žiauriu, neryėtingą – ryėtingu ir pan. Žinoma, daug kas priklauso nuo grupės lyderio, kuris yra kaip ir „veidas“ visos nusikalstamos grupės, tačiau ir grupė nustato ne tik lyderiavimo standartus bei tipą, bet ir savus gyvenimo įstatymus.¹⁰⁸

Kembridėe atliktais tyrimais buvo nustatyta, jog viena iš prieėasčių lemianti nepilnamečių delinkventinį elgesį yra artimiausių draugų neteisėta veikla. Kaip jau buvo minėta, nepilnamečiai nusikaltimus padaro grupėse, o taip pat buvo pastebėta, kad nepilnamečiai bendrininkai daėniausiai gyvena netoli vienas kito bei nusikaltimo vietos. Šis ryėšys, neteisėto elgesio ir grupinių procesų, kaip manoma, atspindi tėvų įtakos

¹⁰⁴ *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристь, 2005, с. 475

¹⁰⁵ GORDON, R.; LAHEY, B.; KAWAI, E.; FARRINGTON, D. *Antisocial behavior and youth gang membership: selection and socialization*. *Criminology*, 2004, Volume 42, Number 1

¹⁰⁶ *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристь Москва, 1997, р. 282

¹⁰⁷ Kriminologinis tyrimas. Rizikos grupės vaikų tyrimo analizė. [Žiūrėta 2007 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

¹⁰⁸ ПИРОЖКОВ, В. Ф. *Криминальная психология*. Москва, 1998, с. 253 –254

perėjimą bendraamžiams ir remiasi paauglystės amžiaus pradžia. Kita vertus, to teigti kategoriškai negalima, nes nėra vieningos nuomonės kaip delinkventinės grupės susidaro ir ar turi tiesioginę įtaką grupės nariams apsispręsti daryti nusikaltimus.¹⁰⁹

Pažymėtina, jog kai kurie autoriai teigė, kad grupė bendraamžių nevaidina jokio vaidmens delinkventinio elgesio formavimuisi, ir manė jog nusikalstamo elgesio grupės formuojasi tik iš panašaus elgesio nepilnamečių. O neteisėtą nepilnamečio elgesį nulemia silpni ryšiai su šeima, mažas prisirišimas prie šeimos, įsipareigojimų neturėjimas prieš šeimą, mokyklą ar aplinkiniams žmonėms. Tačiau vėliau, tokios nuomonės buvo atsisakyta, ir buvo nutarta, jog bendravimas su delinkventiniais draugai įtakoja neteisėtą nepilnamečio elgesį, net ir tuo atveju jei nepilnametis turi stiprų ryšį su šeima.¹¹⁰

Kaip matyti, nėra aiškaus sutarimo, koks faktorius labiausiai nulemia nepilnamečio nusikalstamą elgesį.¹¹¹ Nuolat atliekami įvairūs tyrimai, vykdomos visuomenės apklausos vertinant nepilnamečių nusikalstamumo priežastis ir jų metu taip pat gaunami prieštaringi rezultatai¹¹², todėl šis klausimas lieka atviras.

5.2. Šeimos įtaka

Vaikų elgesys daugiausiai priklauso nuo socializacijos proceso sėkmės. Socializacija – tai procesas, kurio metu individai išmoksta ir internalizuoja tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus. Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę

¹⁰⁹БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Москва, 2004, с. 218

¹¹⁰ Ibid., p. 220

¹¹¹ Kai kurių užsienio kriminologų teigimu pagrindiniai faktoriai yra: 1) mažos pajamos ir skurdus gyvenimo būdas; 2) gyvenimas „bloguose“ miestų rajonuose; 3) didelis nepilnamečio impulsyvumas ir hiperaktyvumas; 4) žemas intelektas ir blogi mokymosi rezultatai; 5) netinkama tėvų priežiūra, netvarkinga disciplina; 6) tėvų konfliktai ir šeimų iširimai. Prie visų šitų faktorių dar reiktų pridėti neigiamą bendraamžių įtaką bei alkoholio ir narkotikų vartojimą./ CHRIS HALE, et al. *Criminology*. Oxford, 2005, p. 390

¹¹² Pvz. 2005 – 2006 metais Vidaus reikalų ministerijos užsakymu buvo organizuoti keturi reprezentatyvūs sociologiniai tyrimai: Lietuvos gyventojų, kriminalinės justicijos pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais teisės pažeidėjais (policijos pareigūnų, prokurorų, teisėjų, įkalinimo įstaigų ir pataisos inspekcijų pareigūnų), rizikos grupei priskirtų vaikų ir nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose. Vertinant nepilnamečių nusikaltimų priežastis, gyventojai ir pareigūnai pirmoje vietoje nurodė blogą auklėjimą šeimoje, antroje – neigiamą kiemo, gatvės įtaką, trečioje – neužimtą laisvalaikį, ketvirtoje – nepilnamečio asmenines savybes. Minėtu klausimu smarkiai skyrėsi laisvės atėmimo bausmę atliekančių nepilnamečių vertinimai. Įvardindami svarbiausiais nepilnamečių nusikaltimų priežastis nuteistieji buvo savikritiški: pirmoje vietoje nurodė neigiamas nepilnamečio savybes, antroje vietoje – neigiamą kiemo ar gatvės įtaką. Skirtingai nei kitos tirtos grupės, nuteistieji turėjo priekaištų dėl teisėsaugos institucijų darbo, kuris buvo minimas trečioje vietoje. Ketvirtoje vietoje buvo neužimtas laisvalaikis, penktoje – blogas auklėjimas šeimoje, šeštoje – nepakankama mokyklos, kitų auklėjimo įstaigų kontrolė, po to – sunki šalies socialinė bei ekonominė padėtis.

Vidaus reikalų ministerija. [Žiūrėta 2007 – 03 – 28]. Prieiga per internetą:<
http://www.vrm.lt/index.php?id=131&backPID=129&begin_at=240&tt_news=765&>

akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai. Sociologai diskutuoja, kuris iš šių socializacijos faktorių yra reikšmingiausias, tačiau tikriausiai nekyla abejonių, kad šeima yra pirmoji socialinė struktūra, perteikianti tam tikrus elgesio modelius. Todėl reikia atkreipti dėmesį į šeimos įtaką atliekant nepilnamečių nusikaltimų prevenciją ar, atvirkščiai, paskatą nusikalsti. Nė vienas gimęs vaikas negali būti pavadintas nusikaltėliu; šeima yra pirmasis institutas, galintis paskatinti kriminalines elgesio užuomazgas. Tikriausiai dėl šios priežasties buvo atlikta daugelis kriminologinių tyrimų, kurių objektas – nepilnamečių nusikalstamumo, namų aplinkos ir vaikų auginimo praktikų sąveika.¹¹³

Visais laikais šeima suprantama kaip mažos žmonių grupės sąjunga, paremta visuomeniniais, ekonominiais ir biologiniais ryšiais bei interesais. Tikslesnis šeimos apibrėžimas, atskleidžiantis pagrindinius šeimos požymius būtų toks: šeima – tai unikali socialinė institucija, susidedanti iš šeimos narių, t.y. drauge gyvenančių tėvų ir vaikų, kartais ir kitų giminaičių, pagrįsta santuoka arba kraujo ryšiais. Jos nariai tvarko bendrą ūkį, o tarpusavio santykius grindžia dorovine atsakomybe, savitarpio supratimu ir pagarba. Kriminologai, psichologai, pedagogai pabrėžia, kad šeima – svarbiausioji vaikų ugdymo institucija, svarbiausia mikroaplinka, kurioje vykdoma vaikų socializacija. Šeimoje pateikiamos ir puoselėjamos tėvams ir vaikams brangiausios žmogiškosios vertybės. Jai būdinga savita gyvenimo organizacija, papročiai bei tradicijos. Tai turi didžiulę įtaką bręstančio nepilnamečio asmenybei, jo charakteriui formuotis, nes šeimoje žmogus patenkina visus pagrindinius savo poreikius, čia bręsta ir realizuojami visi jo pagrindiniai sumanymai ir planai. Šeimos funkcijų, ypač tėvų ir vaikų santykių pažeidimas labai apsunkina nepilnamečio charakterio formavimąsi, o tai gali pastūmėti nepilnametį į nusikalstamą elgesį.¹¹⁴ Taip pat, nepilnametis negavęs savo poreikių patenkinimo šeimoje, gali to ieškoti kitoje aplinkoje, bendraamžių grupėse.

Vienas iš veiksnių, lemiančių nepageidaujamo elgesio atsiradimą, yra auklėjimo trūkumai šeimoje. Reikia pastebėti, kad šeimoje nebūtinai turi būti aiškiai išreikštas asocialus kryptingumas, kai vaikas patiria tiesioginius desocializuojančius poveikius. Tai gali būti išoriškai normali šeima, kurioje nedemonstruojami asocialaus elgesio pavyzdžiai ir nepripažįstamos nepriimtino elgesio normos. Šiuo atveju gali pasireikšti netiesioginiai desocializuojantys veiksniai, kuriuos galėtume įvardyti kaip auklėjimo klaidas.¹¹⁵

¹¹³ SNIEČKUTĖ, M. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima*. 2000, [žiūrėta 2007 – 03 –16]. Prieiga per internetą: < <http://www.sociumas.lt/Lit/temos/nusikalstamumas.asp> >

¹¹⁴ MICHAILOVIČ, Ilona. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius, 2001, p. 19

¹¹⁵ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 131. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

Literatūroje pabrėžiama, kad apie pusę padariusių nusikaltimus ir teistų nepilnamečių yra kilę iš struktūros požiūriu nedarnių šeimų (vieniša motina, išsiskyrę tėvai, vienas iš tėvų miręs). Tačiau, reikia turėti omenyje, kad šeimos struktūros sutrikimai, nors jie dažniausiai ir apsunkina vaikų auklėjimą, patys savaime nėra kriminogeniniai veiksniai. Kriminogeninę įtaką nepilnamečiams daro socialinės, moralinės, teisinės, pedagoginės šeimos pozicijos, tėvų gyvenimo būdas, konfliktinės situacijos ir pan.¹¹⁶ Kriminologiniai tyrimai rodo, kad tėvų asmenybė turi didesnę nei šeimos struktūra įtaką nepilnamečiams.¹¹⁷

V. Justickis išskiria šeimos orientacijas, kurios labiausiai stimuliuoja nepilnamečių nusikalsti. Pirmiausia orientacija į fizinės jėgos naudojimą tarpusavio santykiuose (agresyvi šeima). Tokiai šeimai yra priskiriami asmenys, kurie savo tikslo pasiekime dažniausiai naudoja jėgą ir fizinį pranašumą yra linkę demonstruoti fiziškai silpnesniems žmonėms. Tokiose šeimose vyrauja alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimas, o vaikai, kaupdami gyvenimišką patirtį dažniausiai remiasi jų tėvų pateikiamu elgesio modeliu. Taip pat yra akcentuojama, kad tokios šeimos atstovai dažniausiai daro smurtinius nusikaltimus. Hedonistinė orientacija (nerūpestinga šeima). Tokiose šeimose vaikais paprastai yra nesirūpinama, jie paliekami „likimo valiai“. Čia tėvai nesidomi vaikų ateitimi, jų veikla, mokslo pasiekimais, jie leidžia vaikams elgtis kaip tik jiems patinka. Tokia šeima gyvena šia diena ir neskiria dėmesio ateities planams. Kai kuriais atvejais tokia netinkama vaiko priežiūra atžvilgiu dar yra vadinama hipogloba.¹¹⁸ Tokių šeimų pragyvenimo lygis yra gana žemas, vaikai nėra paruošiami eiti į mokyklą, o tai iškart atsiliepia ir jų santykiams su bendraamžiais ir mokslo pasiekimams. Vaikų auklėjimo apleistumas suformuoja bevales asmenybes, kurios lengvai pasiduoda aplinkinių, bendraamžių grupės įtakai ir vaikai iš tokių šeimų dažnai linkę į nusikalstamą veiką. Avantiūristinė šeimos orientacija. Tokiose šeimose nepilnamečiui suformuojamos netinkamos teisinės orientacijos. Tiek tėvai, tiek ir jų atžalos siekia praturtėti bet kokiomis priemonėmis, neatsižvelgiant į situaciją, aplinkinius žmones. Vaikai anksti išmoksta pažeidinėti įstatymus ir gauti iš to naudos. Jei dėl to atsiranda nemalonumų, jie peikiami ne už pažeidimą, o už tai, kad nesugebėjo neįkliūti. Tokiose šeimose užaugę nepilnamečiai orientuoti daryti nusikaltimus, sugeba juos kruopščiai suplanuoti ir gerai suorganizuoti.¹¹⁹

¹¹⁶ DAPŠYS, A. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1, p. 42 – 57

¹¹⁷ MICHAILOVIČ, Ilona. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius, 2001, p. 20

¹¹⁸ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 134. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

¹¹⁹ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994, p. 207

Tokie nepilnamečiai gali būti bendraamžių grupės iniciatoriai darant nusikaltimą ar kokią kitą teisės pažeidimą. Antai, vienoje iš autoriaus nagrinėtų bylų, buvo aprašoma grupės nepilnamečių įvykdyta žmogžudystė, kurioje keturi moksleiviai nužudė draugą dėl praloštų pinigų. Šį nusikaltimą smulkiai suplanavo iš anksto, o nužudę, lavoną įmetė į numatytą šulinį, užbėrė iš anksto surinktomis plytomis ir užpylė smėliu.¹²⁰

Ypatingas šeimos vaidmuo nusikaltusio nepilnamečio asmenybės formavimuisi pasireiškia tuo, kad vaiko elgesį šeima gali įtakoti tiek teigiamai, tiek neigiamai. Dažniausiai dėl šeimoje nevykdomų aktualiausių nepilnamečiui funkcijų (tokių kaip auklėjimo, socialinė – ekonominė bei dvasinė – psichologinė, kurios yra pagrindas formuoti pilnavertę asmenybę) jis nepatenkina savo pagrindinių poreikių, o tai tampa nusikaltimo padarymo priežastimi. Šeimos funkcijų nevykdymas arba netinkamas vykdymas paprastai būdingas įvairioms šeimoms, auginančioms nepilnamečius. Manytina, kad tinkamiausia šeimų klasifikacija atskleidžianti priežastis, įtakojančias nusikaltusio nepilnamečio asmenybės formavimąsi, būtų tokia: 1) formaliai darnios šeimos, bet su neteisinga vaikų auklėjimo pozicija, 2) šeimos su sutrikusia struktūra bei nepalankiomis vaikų auklėjimo sąlygomis ir 3) amoralios šeimos. Nors šis skirstymas ir neturi vieningo kriterijaus, pažymėtina, kad visuose šeimų tipuose yra pastebimas auklėjimo funkcijos sutrikimas, pasireiškiantis kaip auklėjimo klaidos. Aptartoms šeimų grupėms būdingiausios tipinės auklėjimo klaidos, pasak A. Dapšio, yra: 1) nenuoseklūs ir nesuderinti tarp tėvų auklėjimo veiksmai; 2) nesąmoningas vaiko auklėjimas nuo mažens ir neapgalvotų auklėjimo priemonių panaudojimas, siekiant pakeisti auklėjimo kryptingumą, kai vaikas tampa paaugliu; 3) visiškos laisvės, kuriai dar nėra pasiruošę, vaikams iš pat mažens suteikimas; 4) nepakankamas paauglių auklėjimas ar kraštutinio auklėjimo stiliaus pasirinkimas.¹²¹

Nusikaltusių nepilnamečių netinkamai pasirinktos laisvalaikio praleidimo formos dažnai juos skatina nusikalstamai elgtis. Neatskiriama nepilnamečių laisvalaikio dalimi yra buvimas ir bendravimas su bendraamžiais. Nesugebėjimas dėl nepatyrimo tinkamai pasirinkti draugų, neretai tampa nepilnamečių nusikalstamumo priežastimi. Todėl tėvai ir kiti vaiko artimieji dažniau turėtų pasidomėti, su kuo bendrauja jų vaikai, pasirūpinti tinkamomis vaiko laisvalaikio praleidimo formomis. Paprastai, jei šeimose nepakankamai rūpinamasi nepilnamečio užimtumu, pats vaikas nemoka tvarkyti savo laisvalaikio, todėl ima dykinėti, jungtis į įvairias įtartinas grupes ir pan.¹²² Dažniausiai paaugliai į nusikalstamas grupes įsitraukia neturėdami kito pasirinkimo kur praleisti laisvalaikį.

¹²⁰ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 59/2005

¹²¹ BABACHINAITĖ, G; et al. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius, 1984, p. 29

¹²² BAŠINSKIENĖ, G. *Nepilnamečių laisvalaikis ir teisės pažeidimai*. Vilnius. 1971, p. 7

Daugeliui iš jų tai galimybė „nesitrinti namuose“, o pirmieji padaryti nusikaltimai atrodo kaip išdaigos ir pakvailiojimai, tik laikui bėgant asocialūs poelgiai tampa vis sunkesni, žiauresni.¹²³

Nagrinėjant baudžiamąsias bylas buvo pastebėta, jog didžioji dalis nepilnamečių, padariusių nusiklastimus, šeimos neskyrė pakankamos priežiūros, t. y. didelę dalį laiko jie leisdavo gatvėse, dykinėdavo.

Minėtina ir tai, kad suaugusiųjų degradavimas, alkoholizmas, narkomanija, skurdas, šeimų nestabilumas, vaiko teisių apsaugos stoka, šeimyninių tradicijų devalvavimas ir kita vis dažniau tampa vaikų prievartos priežastimi. Labai dažnai nustatomi atvejai, kuomet tėvai, giminės ar kiti suaugusieji, vartodami fizinę prievartą, atlieka seksualinius veiksmus vaikų atžvilgiu ar bando tai daryti, vaikystėje patirta psichologinė trauma lieka visam gyvenimui ir sąlygoja asmenybės raidos sutrikimus, o tai irgi tampa viena iš nepilnamečių nusikalstamumo priežasčių.¹²⁴

Efektyvus šeimos funkcionavimas yra labai svarbus veiksnys nusikalstamumo prevencijoje. Tyrimai parodė, jog turinčios aukštą išsilavinimą, dirbančios, stabilios emociškai šeimos yra galingiausi socializacijos ir socialinės integracijos šaltiniai, bei atvirkščiai. Taigi šeimos ir jos funkcionalumas yra pagrindinis veiksnys, lemiantis vaiko elgesį, ir nors ne visi vaikai iš asocialių šeimų tampa asocialiais suaugusiaisiais, bet ankstyva intervencija į tokias šeimas yra labai svarbi – vaikai, kurie turi pastebimų nusikalstamų polinkių ankstyvame amžiuje, tampa rimtesniais pažeidėjais nei tie, kurie pradeda savo „karjerą“ paauglystėje. Pasak tyrimo, atlikto Loeber 1986 Amerikoje, Didžiojoje Britanijoje ir Skandinavijoje, didžiausia rizika, kad vaikai taps teisės pažeidėjais, yra šeimose, kuriose stebimi vienas ar keli iš šių veiksnių: 1) apleistumas – tėvai praleidžia labai mažai laiko bendraudami ir rūpindamiesi vaiko ateitimi; 2) konfliktai – viena pusė prieštarauja kitai, netinkamas auklėjimas, nuolatinė įtampa, nepastovumas; 3) teisės pažeidimai – tėvai patys nusiženginėja įstatymams; 4) skaldymasis – apleistumas ir konfliktai kyla iš sutuoktinių nesantaikos ar skyrybų, po kurių vaikai netenka vieno iš tėvų.¹²⁵ Tokiu atveju, nepilnamečiai atsvaros ieško gatvėse, bendraamžių grupėse ir pan.

¹²³ MOTIEJŪNAS, V. *Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai*. [Žiūrėta 2007 – 03 – 01]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/lit/nr22/nepilnameciai.asp>>

¹²⁴ JŪRIENĖ, L. *Nepilnamečių nusikalstamumo būklė, jos priežastys ir aplinkybės. Mokykla ir nusikalstamumo prevencija*. Vilnius, 1996, p. 107

¹²⁵ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 136 – 135. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

5.3. Švietimo įstaigų įtaka

Mokymo įstaigos ruošia vaiką gyvenimui, suteikdamos reikalingų žinių, įgūdžių, formuodamos įsitikinimus. Kita vertus, užsienio kriminologų (V. Elliot) buvo pastebėta, jog labiausiai nepilnamečių nusikalstamas elgesys pasireiškia paskutiniais vidurinio mokslo metais, bei artimiausiu, po jo sekančiu, periodu.¹²⁶ Manoma, jog siekiant mokslo įsivaizduojamų tikslų ir realių pasiekimų neatitikimas, nepilnamečiui sukelia nepasitenkinimą mokykla bei pasitikėjimo stoką. Atsiliekantys moksle nepilnamečiai kiekvieną dieną gauna neigiamą krūvį dėl mokytojų ir bendraamžių nepalankių vertinimų, nedraugiškumo, nepalankumo ir pan.¹²⁷ Tokiu atveju antisocialiniu elgesiu bandoma paslėpti minėtus dalykus, taip pat toks elgesys skatinamas kitų bendraamžių, turinčių panašių problemų. Taipogi, agresyvių ir socialinėje srityje „nevykėlių“ atstūmimas paskatina juos jungtis su panašioje padėtyje esančiais bendraamžiais. Manoma, kad mokykloje, bendraamžių atstumti nepilnamečiai yra labiau agresyvūs ir destruktyvūs, o atstumiami ir agresyvūs vaikai turi daugiau problemų prisitaikdami ateityje ir dažniau pasuka kriminaliniu keliu.¹²⁸

Kuo anksčiau prasideda vaiko atstūmimas klasėje (grupėje) ir kuo ilgiau jis tęsiasi, tuo didesnė įvairių elgesio nukrypimų tikimybė. Kaip liudija daugelio autorių tyrimų rezultatai, bendraamžių atstūmimas vaikystėje yra reikšmingas veiksnys, leidžiantis prognozuoti vėlesnes adaptacijos problemas mokykloje bei asocialų paauglių elgesį. Izoliuoti bei atstumti savo klasėse asocialūs paaugliai aktyviai pradeda ieškoti kitos aplinkos, kuri juos priimtų, kur jie galėtų susilaukti pritarimo, paskatinimo ir pan. Nutrūkus pozityviems ryšiams su klase (mokykla), asocialūs paaugliai sudaro mažas grupes su savomis elgesio normomis, vertybių sistema ir interesais arba patenka į jau egzistuojančias asocialaus kryptingumo grupes. Visa tai ir skatina tolesnę asmenybės desocializaciją. Šį atstumtųjų paauglių persiorientavimą į asocialias bendraamžių grupes galima vertinti kaip prisitaikymo prie susiklosčiusių sąlygų procesą.¹²⁹

Kita vertus, jei agresyvūs vaikai yra socialiai izoliuoti ir neturi būtinos bendravimo patirties, tai jų santykiai su grupe bendraminčių, turėtų būti netvirtai, o tai lyg ir prieštarautų tokios grupės priešingo teisei elgesio atsiradimui. Tačiau, draugystės ir

¹²⁶ БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Москва, 2004, с. 113

¹²⁷ VAITIKONIENĖ, V. *Vaikų agresyvaus delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai*. Nepilnamečių kriminalinės justicija. Vilnius, 2002, p. 31

¹²⁸ БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Москва, 2004, с. 218

¹²⁹ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 158. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

neteisėto elgesio tyrimai parodė, kad linkę nusikalsti vaikai nebuvo socialiai izoliuoti ir be vargo galėjo užmegzti ir palaikyti draugiškus santykius su panašiais nepilnamečiais, tuo tarpu paklusnūs nepilnamečiai buvo žymiai mažiau prisirišę prie savo draugų. Todėl galima teigti, jog agresyvūs nepilnamečiai, nors ir mažiau populiarūs tarp savo bendraamžių, tačiau nėra socialinėje izoliacijoje, ir puikiai sugeba užmegzti draugiškus santykius su tokiais pat agresyviais nepilnamečiais.¹³⁰

V. Justickio teigimu, tokie mokiniai susiburia į grupę, kurios vertybinės orientacijos yra priešingos toms, kurias skelbia mokykla ir kurios turėtų vyrauti klasėje. Mokykla reikalauja mokymosi, pagarbos visuomenei ir jos įstatymams bei autoritetams. Tuo tarpu, tokių grupių požiūris visai priešingas. Grupės neigiama orientacija vis labiau tvirtėja nuolatinės kovos su mokyklos administracija ir paklusniaja mokinių dalimi atmosferoje.¹³¹

Reikėtų pažymėti ir tai, jog mokykla tampa neigiamu veiksmu nepilnamečio asmenybės formavimuisi, kai praranda ryšį su šeima. Mokykla ne tik švietimo įstaiga, tai ir visapusišką vaikų ugdymą atliekanti institucija. Dažnai būtent mokykloje pasireiškia vaiko charakterio bruožai, kuriuos suformuoja netinkama šeimos auklėjimo pozicija. Todėl mokykla turėtų palaikyti glaudžius santykius su tėvais, kad, pastebėjusi netinkamą nepilnamečio elgesį, galėtų kartu su šeima kompleksiskai teigiamai jį paveikti. Antra vertus, nesant tėvų reakcijos, mokykla dažnai yra bejėgė pakeisti tai, kas diena iš dienos formuojama šeimoje. Žinoma, nereikėtų pamiršti ir pedagogų nesugebėjimo, o dažnai ir nenoro pažvelgti į kiekvieną mokinį kaip į individualią asmenybę.

5.4. Visuomenės informavimo priemonių įtaka

Informacijos paskirtis yra praturtinti žmogų dvasinėmis vertybėmis, padėti geriau orientuotis šiuolaikiniame pasaulyje, spartinti visuomenės pažangą. Jungtinių tautų Vaikų teisių konvencijoje buvo pripažinta visuomenės informavimo priemonių svarba bei nustatytas įpareigojimas rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės, skatina jo fizinį bei psichinį vystimąsi. Taip pat, nustatytas įpareigojimas formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios¹³²

¹³⁰ БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Москва, 2004, с. 219

¹³¹ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas Vilnius: Pradai, 1994, p. 209

¹³² Pagal Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymą, darančia neigiamą poveikį nepilnamečių psichinei sveikatai, fiziniam, protiniam ar doroviniam vystimuisi laikoma

informacijos.¹³³ Kita vertus, šiame informacijos amžiuje visuomenė reikalauja, kad informacija būtų pateikiama kuo daugiau ir kuo greičiau, todėl neretai vyksta konkurencinė kova, siekiant būti pirmam pritraukiant vartotoją. Tokios kovos pasekoje, informacijos pateikimas dažniausiai neapseina be klaidų, faktų iškreipimo. Taip pat dažnai pamirštama, jog panašios informacijos pateikimas neigiamai veikia jautriausią, imliausią visuomenės dalį – nepilnamečius. Nepilnametis labiau pažeidžiamas nei suaugęs žmogus, jam trūksta gebėjimo kritiškai įvertinti informacijos turinį, visuomenės informavimo priemonių aplinkoje jie patiria daug pavojų.¹³⁴ Kita vertus, pasak L. Meškauskaitės, nors iš esmės nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo srityje pagrindiniuose Lietuvos įstatymuose deklaruojama tinkamai, bei atsižvelgiant į tarptautinių normų reikalavimus, tačiau kol kas nėra sukurti teisinės apsaugos mechanizmai, todėl negalima kalbėti apie realiai funkcionuojančią teisinę nepilnamečių apsaugą, o geriausių atveju tik apie norą ta daryti.¹³⁵

Žiniasklaidos įtaka vaiko socializacijai šiandien nekelia abejonių. Daugelis vertybių, normų, nuostatų, elgesio pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių yra perduodama ne tiesiogiai iš tėvų ar kitų suaugusiųjų autoritetų, bet per tarpininkus, dažniausiai žiniasklaidos priemones (televiziją, laikraščius, žurnalus, radiją, internetą). Būtent žiniasklaidos priemonės neretai tampa viena iš pagrindinių užimtumo formų.¹³⁶ Daugelis nepilnamečių turi savo kambarį, televizorių, kompiuterį ir kitų priemonių. Šiomis priemonėmis gali disponuoti savarankiškai, būti jų veikiami, nepriklausomai nuo tėvų ar kitų suaugusiųjų. Žiniasklaidos pagalba vaikai apie savo bendraamžių ir suaugusiųjų gyvenimą sužino gerokai daugiau nei ankstesnės kartos, suaugusiųjų pasaulį pažįsta greičiau ir anksčiau, nei atsiranda galimybė jį patirti pačiam. Dėl to keičiasi ir tėvų

viešoji informacija: susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu arba vandalizmu: kai detaliai vaizduojamas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas ar kankinimas, turto naikinimas ar gadinimas, taip pat teigiamai vertinamas smurtas, mėgavimasis prievarta ar žiaurumu; kurioje rodomas mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas tapatybei nustatyti; erotinio pobūdžio: kai skatinamas lytinis geismas, rodomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys; sukelianti baimę ar siaubą; skatinanti azartinius lošimus; kurioje palankiai vertinamas priklausomumas nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas; skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę; kurioje teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai; susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu; kurioje kurstoma diskriminacija dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, lytinės orientacijos, religijos ar kitokios priklausomybės; kurioje dažnai vartojami nešvankūs posakiai, žodžiai ar gestai; kurioje patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus ir t. t. LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas Valstybės žinios, 2002, Nr. 91 – 3890

¹³³ Vaiko teisių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, Nr. 60 – 1501

¹³⁴ ŽIOBIENĖ, Edita. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87) p. 31

¹³⁵ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 75

¹³⁶ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 171. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >.

bei švietimo įstaigų autoriteto vaidmuo, silpnėja jų galimybė iš esmės daryti įtaką vaiko socializacijos procesui.¹³⁷

Didelis smurto žiniasklaidoje paplitimas skatina globalią agresyvią subkultūrą. Smurto paplitimui žiniasklaidoje turi įtakos keletas veiksnių. Pirma, smurtas iš dalies sėkmingas veiksnyss žiniasklaidos versle. Perpildytoje žiniasklaidos rinkoje reksmingas, šiurkštus, šokiruojantis turinys patraukia žiūrovų dėmesį. Natūralu, kad smurto scenos atkreipia žiūrovų dėmesį, nes tai yra žmogaus, kaip sociobiologinės būtybės, savybė. Antra, žiniasklaidos smurtinė veiksmo produkcija yra santykinai pelningesnė negu kitų žanrų. Veiksmo filmuose reikia santykinai mažiau sudėtingų siužetų ir charakterių. Veiksmo kalba yra paprasta ir visuotinai suprantama. Norint pritraukti žiūrovą veiksmo filmuose, lyginant su komedija ar drama, ne toks svarbus yra geras scenarijus ar gera vaidyba. Visa tai veikia išlaidų ir pajamų santykį žiniasklaidos versle ir atitinkamą pasirinkimą – smurto produkciją.¹³⁸

Vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, kokį poveikį žiniasklaida daro nepilnamečio elgesį, yra ganėtinai sunku, nes tai priklauso tiek nuo pateiktos konkrečios informacijos pobūdžio, tiek nuo vaiko susiformavimo lygio. Kai kurie kriminologai teigia, jog šis poveikis minimalus arba jo nėra visai.¹³⁹ Kita vertus, turint omeny tai, kad nepilnamečiai labiau pasiduoda žiniasklaidos įtaigai, poveikiui, nes dar neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai skiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės, galima teigti, jog žiniasklaida tikrai turi nemažą įtaką nepilnamečio elgesio formavimuisi. Antai, kaip rodo daugelio tyrimų duomenys, agresyvaus turinio filmų žiūrėjimas (ypač pakartotinis) skatina nepilnamečio agresyvumo didėjimą. Jis labiau linkęs naudoti agresiją sprendamas konfliktus ir vertina ją kaip veiksmingą priemonę. Be to,

¹³⁷ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 172. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >.

¹³⁸ KIŠKIS, Alfredas. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 59(51)

¹³⁹ Pvz. J. Savage atsižvelgdamas į dabartinius mokslinių tyrimų standartus kriminologijoje šiuo aspektu įvertino tyrimus, atliktus per pastaruosius keturis dešimtmečius. Jo atliktoje analizėje paaiškėjo, kad didelė dalis tyrimų netenkina griežtų metodologinių reikalavimų, o ta tyrimų dalis, kuri tenkina reikalavimus, panašiu santykiu rodo tiek teigiamą, tiek ir neigiamą arba „nulinį“ rodomo smurto poveikį. J. Savage atskleidė šias pagrindines metodologines problemas, susijusias su tokio pobūdžio tyrimais: 1) sunku išmatuoti, kokią smurto dozę „gauna“ žiūrovas, žiūrėdamas konkrečią laidą; 2) sunku išmatuoti smurtinį elgesį, jo pokyčius; 3) sunku kontroliuoti veiksnius, turinčius įtakos žiūrėjimui ir elgesiui. J. Savage padarė tokias išvadas: 1) atlikus empirinius tyrimus nenustatyta, kad smurto televizijoje žiūrėjimas yra nusikaltimų darymo priežastis; 2) poveikis tikriausiai yra interaktyvus arba netiesioginis (stebimas smurtas gali pakeisti nuostatas, sukurdamas polinkį smurtui ateityje). J. Savage sutinka, kad atsižvelgiant į išmokimo teorijas, sunku paneigti teiginį – televizija gali turėti įtakos žmogaus elgesiui. Tačiau biologinės asmens savybės, tėvai, mokykla ir kiti socialinės aplinkos veiksniai tikriausiai „sunaikina“ televizijos poveikį vaikų nusikalstamam elgesiui. Todėl J. Savage daro išvadą – šiuo metu yra mažai įrodymų, pagrindžiančių smurto žiniasklaidoje kontrolę kaip sėkmingą smurtinio nusikalstamumo problemos sprendimo priemonę.// KIŠKIS, Alfredas. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*, 2004, 59(51)

demonstruojama prievarta gali sumažinti žmogaus jautrumą smurtui realiomis sąlygomis. Toks jautrumo sumažėjimas gali pasireikšti, tiek nepilnamečiui, tiek suaugusiam. Minėtina tai, kad toks jautrumo sumažėjimas nėra ilgalaikis, vis dėl to, kai kuriais atvejais smurtinio pobūdžio informacija gali sukelti ir ilgalaikius efektus.¹⁴⁰

1999 – 2000 m. Lietuvos žmogaus teisių centras, įgyvendindamas Nepilnamečių justicijos programos Švietimo ir visuomenės informavimo kampaniją, inicijavo kompleksinį sociologinį tyrimą (monitoringą), kurio vienas iš tikslų – nustatyti, koku mastu Lietuvos televizijos kanaluose transliuojama smurtinio pobūdžio informacija, galinti neigiamai paveikti nepilnamečius ir paskatinti jų neteisėtą veiklą. Apibendrinus pagrindinių Lietuvos televizijos kanalų naujienų, laidų, specialių kriminalinių programų bei pramoginių filmų monitoringą, buvo padaryta išvada, jog orientacija į smurtinio pobūdžio siužetus gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečiams bei skatinti jų smurtinius veiksmus, sprendžiant iškilusias problemas.¹⁴¹ Dar viena svarbi priežastis – žemo lygio agresyvios, neigiamos masinės kultūros protrūkis. Tai nors ir netiesiogiai, tačiau formuoja paauglių supratimą, kaip greitai įgyti kitų bendraamžių pagarbą, valdyti juos, kaip kai kuriais atvejais praturtėti. Smurtas dominuoja ir šiuolaikinėje multiplikacijos produkcijoje, kurią žiūri ir maži vaikai. Tai tikrai negali nepaveikti jauno žmogaus psichiką.¹⁴²

Kaip ten bebūtų, net ir tarptautiniu mastu pripažįstama, kad žiniasklaida gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečio sąmonei, tuo pačiu pastūmėti jį į nusikaltimų kelią. Vienareikšmiškai atsakyti, kokią įtaka žiniasklaida daro nepilnamečių grupiniam nusikalstamumui, ganėtinai sunku. Tačiau akivaizdu, jog visuomenės informavimo priemonių suformuota pasaulėžiūra, paskatinta neteisėta veikla gali būti realizuota susibūrusioje nepilnamečių grupėje.

6. Nepilnamečių justicija ir grupinių nusikaltimų prevencijos problemos

6.1. Nepilnamečių prevencijos samprata

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija yra bendro nusikalstamumo prevencijos sudėtinė dalis. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos problema yra labai

¹⁴⁰ VAITIKONIENNĖ, V. *Vaikų agresyvaus delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai*. Nepilnamečių kriminalinės justicija. Vilnius, 2002, p.32

¹⁴¹ DOBRYNINAS, A. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Lietuvos žmogaus teisių centras. 2000, p. 30 – 31

¹⁴² Kodėl nusikalsta nepilnamečiai. [Žiūrėta 2007 – 03 – 19]. Prieiga per internetą: <http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=63>

svarbi jau vien dėl to, kad jos priemonės skirtos nusikalstamumo rezervui, jo ateičiai, likimui. Atsižvelgiant į prevencijos taikymo apimtį, veiksmingumą, ją reikia priskirti prie reikšmingiausių kovos su nusikalstamumu uždavinių. Nepilnametis yra labai imlus įvairiems poveikiams. Jis greičiau priima nusikalstamas vertybes, greičiau įsilieja į nusikalstamą veiklą, tačiau jis greičiau ir lengviau gali būti pataisomas.¹⁴³

Kita vertus, dėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sampratos vieningos nuomonės nėra.¹⁴⁴ Tiek Lietuvos, tiek užsienio literatūroje nagrinėjamos skirtingos kriminologijos sąvokos: nusikalstamumo ar nusikaltimų prevencija, kontrolė, profilaktika, kelio užkirtimas nusikalstamumui ar nusikaltimams, kova su nusikalstamumu ar nusikaltimais ir pan.¹⁴⁵

Vakarų kriminologijoje nusikalstamumo prevencija dažniausiai apibrėžiama gana trumpai, kaip mokslas apie kriminalinės rizikos valdymą¹⁴⁶. Vokiečių kriminologai (pvz., E.Kube ir K. F. Koch) nusikaltimų prevenciją apibūdina kaip visų valstybinių ir privačių pastangų, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, visumą.¹⁴⁷ Suomių kriminologas M. Laine nusikalstamumo kontrole apibrėžia kaip valstybinę veiklą vykdomą visų pirma centralizuotų įstatymų pagalba. Lenkų kriminologai (pvz., J. Btachut, A. Gaberle ir K. Krajewski) kelio nusikalstamumui užkirtimą laiko visuomeninės kontrolės dalimi, o vokiečių kriminologas J. Jager nurodo, kad nusikalstamumo prevencija įeina į nusikalstamumo kontrolės sistemą. Pažymėtina, jog A. Jatkevičiaus nuomone, pastarosios nusikalstamumo prevencijos definicijos yra neišsamios ir neatskleidžia pagrindinių šio kriminologijos instituto požymių. Kai kurios jų parodo tik autorių požiūrį į nusikalstamumo prevencijos vietą bendroje visuomenės kontrolės sistemoje.¹⁴⁸

¹⁴³ ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986, p. 3 – 4

¹⁴⁴ Nusikaltimų prevencijos teorija ir prevencinių priemonių praktinis taikymas remiasi prielaida, kad vaikų ir jaunimo nusikalstamas elgesys yra dėsningas reiškinys, kuriam daro įtaką tam tikros socialinės bei individualios aplinkybės. Žodis „prevencija“ (iš lot. k. *praeventio*) reiškia kelio užkirtimą tam tikram reiškiniui. Todėl organizuojant prevencines priemones, dera išsiaiškinti šio reiškinio paplitimą, jo kilmę ir prevencijos galimybes, kitaip tariant, žinoti nusikalstamumą aiškinančias teorines konstrukcijas. Deja, apie nusikalstamo elgesio kilmę kalbėti nėra lengva – teorijų yra daug ir nė viena iš jų negali pretenduoti į absoliučią tiesą. Jos tik papildo viena kitą. Pasak žymaus austrų psichiatro ir psichoterapeuto Viktoro Emilio Franklio, „nusikaltimo priežasčių iki galo neįmanoma išaiškinti, kadangi jos negali būti kildinamos vien iš biologinių, psichologinių ir (arba) sociologinių veiksnių. Visiškai paaiškinti kiemo nors nusikaltimą būtų tolygu pateisinti jo ar jos kaltę ir regėti jame ar joje ne laisvą ir atsakingą žmogų, bet taisytiną mašiną“. Tačiau kriminologijos mokslas, pripažindamas kiekvienos teorijos reliatyvumą, vis dėlto teigia, kad jau šimtametę istoriją turinčios psichologų, sociologų, kriminologų ir kitų sričių specialistų išvalgos nusikalstamumo tematika turi savyje dalį tiesos, pagrįstos ir empiriniais tyrinėjimais. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 59 – 60. [Žiūrėta 2007 – 03 – 29]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

¹⁴⁵ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. VU. Vilnius, 2003, p. 76. [Žiūrėta 2007 – 03 – 05], Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

¹⁴⁶ Ibid., p. 79.

¹⁴⁷ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 64. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

¹⁴⁸ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. VU. Vilnius, 2003, p. 78. [žiūrėta 2007 – 03 – 05], . Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >.

Remiantis lietuvių kriminologais, galima teigti, jog nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencijos esmė būtų nepilnamečių nusikaltimų priežasčių ir sąlygų išaiškinimas bei šalinimas, taip pat poveikis linkusiems daryti grupinius nusikalstimus nepilnamečiams. Minėtina ir tai, jog tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių kriminologijos literatūroje dažniausiai nėra daroma skirtumo tarp nusikalstamumo prevencijos, nusikalstamumo kontrolės ir nusikalstamumo profilaktikos. Dauguma autorių teigia, kad neverta ieškoti skirtumų tarp nusikalstamumo prevencijos ir nusikalstamumo profilaktikos, kadangi šių skirtingais terminais vadinamų kriminologijos institutų esmė suprantama analogiškai.¹⁴⁹

Nusikaltimų prevencijai būdinga sudėtinga sistema, kuri susideda iš prevencinių priemonių ir subjektų, įgyvendinančių šias priemones. J. Bluvšteinas išskiria dvi rūšis. Pirmajai rūšiai priklauso priemonės, kurių tikslas yra išaiškinti ir pašalinti nusikaltimų priežastis bei sąlygas, o šių priemonių visuma vadinasi bendrąja prevencija. Kitai rūšiai priklauso priemonės, kurios gali paveikti asmenis, linkusius daryti nusikaltimus ir šių priemonių visuma vadinama individualiąją nusikaltimų prevencija. Bendroji prevencija nenukreipta į konkretų asmenį. Ji domisi objektyviais faktoriais, bet ne individualių faktorių turinčiu žmogumi, o individualioji prevencija domisi konkrečiu žmogumi.¹⁵⁰

Savo ruožtu, bendroji nusikaltimų prevencija dar gali būti skirstoma pagal subjektą, poveikio objektą ir konkretaus uždavinio pobūdį. Pagal subjektą prevencijos priemonės skirstomos į bendrąsias (kurias naudoja organizacijos, kurioms teisėsauga yra viena iš veiklos krypčių), ir specialiąsias priemones (kurias naudoja teisėsaugos įstaigos, kitos organizacijos, kurių specializacija yra palaikyti teisėtvarką). Pagal poveikio objektą bendrosios prevencijos priemonės skirstomos į tris rūšis: 1) kurios užkerta kelią visiems nusikaltimams; 2) užkerta kelią atskirų rūšių nusikaltimams arba atskirų grupių nusikaltimams; 3) priklauso tokios priemonės, kurios užkerta kelią atskiriems nusikaltimams. Pagal konkretaus uždavinio pobūdį bendrosios nusikaltimų prevencijos priemonės skirstomos į dvi rūšis: 1) padeda išsiaiškinti nusikaltimų priežastis ir sąlygas; 2) tiesiogiai užkertančios kelią nusikaltimams.¹⁵¹

A. Čepas, pagal taikymo momentą, nepilnamečių nusikalstamumo specialiąsias prevencijos priemones skirsto į dvi pagrindines dalis (stadijas): ankstyvąją ir tiesioginę. Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija prasideda kai tik atsiranda pirmieji vaikų ir paauglių auklėjimo nepalankių sąlygų požymiai, darantys ar galintys daryti įtaką

¹⁴⁹ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. VU. Vilnius, 2003, p. 78. [žiūrėta 2007 – 03 – 05], . Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >.

¹⁵⁰ *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas Vilnius, 1994: Pradai, p. 153

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 161 – 162

nusikaltėlio asmenybės formavimuisi, ir tęsiasi iki to momento, kai iš paauglio elgesio galima realiai numatyti, kad jis padarys nusikaltimą. Šios stadijos tikslas – pasiekti, kad laiku būtų išaiškinti pirmieji nepilnamečių nepalankių auklėjimo sąlygų ir nepageidaujamo jų asmenybės vystymosi požymiai ir imtis atitinkamų poveikio priemonių, taip pat, šioje stadijoje naudojama daug ir įvairių nusikalstamumo prevencijos priemonių.¹⁵² Manytina, jog vykdant nepilnamečių nusikalstamumo kontrolę, prioritetas turėtų būti teikiamas būtent ankstyvajai prevencijai, t. y. pačioje teisės pažeidimų užuomazgoje užkirsti jam kelią.¹⁵³

Kai nusikaltimas jau padarytas, prasideda tiesioginė prevencija, kuria siekiama, pirmiausia, sulaikyti nepilnamečį nuo naujo nusikaltimo, ir antra, užtikrinti, kad būtų pašalinta nepilnamečio asmenybės kriminogeninė deformacija. Tiesioginės, nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonių, stadijos metu (po padaryto nusikaltimo) siekiama: a) užkirsti kelią recidyviniam nusikalstamumui; b) sulaikyti nuo nusikaltimo kitus nepastovaus elgesio asmenis; c) pašalinti priežastis ir sąlygas padėjusias ir galinčias padėti padaryti naujus nusikaltimus.¹⁵⁴

Nors dažnai plačiojoje visuomenėje nusikaltimų prevencija yra suprantama vien tik kaip potencialių nusikaltėlių įbauginimas bausmės grėsme, baudžiamuoju persekiojimu ir nubaudimu (negatyvioji bendroji prevencija), kriminologai išskiria ir integratyviają (pozityviają) bendrąją prevenciją, kurios esmė yra visuomenės „ištikimybės“ teisei ir pasitikėjimo teise palaikymas ne bauginimu, bet racionaliomis politinėmis, socialinėmis, ekonominėmis ir teisinėmis priemonėmis. Specialioji prevencija taip pat skirstoma į negatyviają (bauginimas) ir pozityviają (resocializacija).¹⁵⁵

Daugelis autorių pabrėžia ankstyvosios nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos svarbą. Pirmiausia dėl to, jog tai pagrindas atskleisti bei pašalinti objektyvias sąlygas, kuriomis gali neteisingai formuotis nepilnamečio asmenybė. Ankstyvoji prevencija reiškia visas priemones, kuriomis užkertamas kelias blogiems nepilnamečio veiksams, pašalinami blogos įtakos nepilnamečiui šaltiniai, prieš susiformuojant nepilnamečio psichikoje vidiniam pasiruošimui padaryti nusikaltimą. Minėtina tai, kad nepilnamečių grupiniai nusikaltimai paprastai išsivysto iš kitų, ne tokių pavojingų teisės pažeidimų arba tiesiog iš netinkamų poelgių, kurie ypač toleruojami nepilnamečių grupėse. Todėl ankstyvoji nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencija paprastai prasideda nuo to, kad užkertamas kelias įvairiems antisuomeniniams poelgiams, dar

¹⁵² BABACHINAITĖ, G; et al. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius, 1984, p. 63

¹⁵³ KUKLIANSKIS, S. *Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Vilnius, 1995, p. 25

¹⁵⁴ BABACHINAITĖ, G; et al. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius, 1984, p. 63

¹⁵⁵ *Vaičių ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000, p. 9. [Žiūrėta 2007 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

netapusiems nusikaltimams. Taigi, vykdant prevencinę veiklą atkreiptinas dėmesys į kitus grupinius nepilnamečių teisės pažeidimus, nes šie pažeidimai būna labai artimi nusikaltimams arba net perauga į nusikaltimus.¹⁵⁶

Kita vertus, A. Dapšio nuomone, ypatingas dėmesys, kuris skiriamas arba turėtų būti skiriamas nepilnamečių nusikaltimų ankstyvajai prevencijai Lietuvoje ir kitose šalyse nėra atsitiktinis, ir viena iš tokiu aplinkybių ta, jog kas 3 – 4 recidyvistas pirmą nusikaltimą yra padaręs dar paauglystėje. Taigi, kuo jaunesniame amžiuje padaromas pirmas nusikaltimas, tuo padidėja jo recidyvo galimybė (ši recidyvo galimybė padidėja apie 17 – 19 kartų tuo atveju, kai paauglys už pirmą nusikaltimą nuteisimas realia laisvės atėmimo bausme).¹⁵⁷ Tokį teiginį patvirtina ir autoriaus atliktas nepilnamečių baudžiamųjų bylų tyrimas, kurio metu buvo pastebėta, jog didžioji dalis grupiniuose nusikaltimuose dalyvavusių nepilnamečių anksčiau buvo teisti, bei buvo aktyvesni inicijuojant grupės nusikalstamą veiklą.

Ankstyvojoje nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencijoje galima išskirti du lygmenis: pirmiausia tai priemonės, nukreiptos likviduoti nusikaltimus sąlygojančias aplinkybes, egzistuojančias nepriklausomai nuo konkrečių paauglių asmenybės formavimosi.¹⁵⁸ a) įvairių draudimų ir apribojimų laikymosi kontrolės priemonės; b) priemonės, nukreiptos prieš kriminogeniškiausio kontingento (pvz., nedirbančiųjų ir nesimokančiųjų) formavimąsi; c) priemonės, skirtos pašalinti ankstyvąją prevenciją užsiimančių institucijų darbo trūkumus. Antra yra priemonės, skirtos neleisti konkreitiems paaugliams tapti nusikaltėliais, kurioms priklauso priemonės, skirtos pašalinti neigiamą poveikį paaugliams ir koreguoti nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybę. Taip pat, vyrauja nuomonė, jog baudžiamoji justicija yra galutinė priemonė, užkertant kelią nepilnamečių nusikaltimams. Pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas ankstyvajai grupinio nusikalstamumo prevencijai, išsiaiškinti pirmuosius netinkamų auklėjimo sąlygų požymius, kai dar įmanoma laiku užkirsti kelią padaryti nusikaltimą.¹⁵⁹ Taigi, nepilnamečių grupinių nusikaltimų, kaip ir bet kokios rūšies nusikalstamumo prevencijos,

¹⁵⁶ ČEPAS, A.; PAVILONIS, V. *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. Vilnius 1973, p. 14 – 15

¹⁵⁷ DAPŠYS, A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys. *Teisės problemos*, 1994, Nr. 3, p. 34

¹⁵⁸ Antai, Kauno mieste, lyginant 2004 – 2005 m. pirmuosius pusmečius, 2005 m. 15,6% sumažėjo grupinių nusikaltimų skaičius, kuriuose dalyvavo nepilnamečiai, taip pat, analizuojant nepilnamečių padarytus grupinius nusikaltimus, buvo pastebėta, kad beveik 50% sumažėjo grupinių nusikaltimų su suaugusiais asmenimis skaičius. Manytina, tai dalinai įtakoti galėjo 2005 m. prevenciniame darbe prioritetas skirtas nepilnamečių grupių aiškinimui ir skaldymui. Pranešimas. Vaikų ir paauglių nusikalstamumas Kauno mieste per 2005 metų pirmąjį pusmetį. [Žiūrėta 2007 – 04 – 04]. Prieiga per internetą: <<http://www.kaunas.lt/files/769/PRANE%C5%A0IMAS.doc>>

¹⁵⁹ MICHAILOVIČ, Iona. Nuteistųjų nepilnamečių socialinė demografinė ir teisinė charakteristika (kriminologinis tyrimas). *Teisė*, 1999 Nr. 33(4), p. 64

sėkmei esminė yra ankstyvoji prevencija. Ankstyvosios nusikalstamumo prevencijos priemonės dažniausiai nėra tiesiogiai susijusios su teise (ypatingai su baudžiamąja). Jos dažniausiai yra pedagoginio, psichologinio, kartais medicininio pobūdžio. Tačiau suprantama, kad visos nusikalstamumo prevencijos priemonės turi būti tinkamai ir pakankamai aiškiai teisiškai reglamentuotos, idant nebūtų nusižengta nusikalstamumo prevencijos teisėtumo principui.¹⁶⁰

Prevencijos priemonės taikomos nepilnamečių grupinių nusikaltimų mažinimui, manytina, turėtų būti orientuotos į nuolatinį tokių priemonių tobulinimą, taip pat reikėtų atsižvelgti į tuos faktorius, kurie nulemia nepilnamečių nusikaltimų padarymą grupe. Reikėtų atsižvelgti į tai, kad išspręsti neformalių nepilnamečių grupių sukūrimo problemos beveik neįmanoma. Todėl, reikėtų panaudoti, tokių grupuočių egzistavimo pozityvius elementus, tuo pačiu, neutralizuojant negatyvią grupių įtaką. Laisvės atėmimo bausmę nepilnamečiams reikėtų skirti kuo rečiau. Be to, reikalinga mažinti formalius elgesio draudimus ir skatinti teigiamą nepilnamečių iniciatyvą. Reikėtų griauti nusikalstamo pasaulio, kriminalinių grupuočių romantinius įvaizdžius. Taip pat, reikalingos kryptingos programos gerinančios institucijų, jų darbuotojų, atsakančių už nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevenciją, pasirengimo lygį ir pan.¹⁶¹

6. 2 Nepilnamečių prevencijos teisinis reglamentavimas

Nepilnamečių grupinis nusikalstamumas, būdamas bendro nusikalstamumo dalimi, kelia pavojų ne tik konkrečiam asmeniui, bet kenkia visos šalies socialinei, ekonominei, teisinei raidai, paneigia svarbiausius visuomeninius santykius. Todėl demokratinėje teisinėje valstybėje veiksmingai nusikaltimų prevencijai ir kontrolei turi būti skiriamas nuolatinis dėmesys.¹⁶²

Teisės sistemos ypatumas yra tas, jog vyksta nuolatinė teisinio reguliavimo raida. Tai priklauso nuo visuomenėje vykstančių pokyčių ir dėl to atsirandančios būtinybės sureguliuoti tiek naujus, tiek pasikeitusius senus visuomeninius santykius. Taigi, atsižvelgiant, į tokią teisinio reguliavimo būtinybę yra įtvirtinamos naujos, tobulinamos galiojančios ar pašalinamos pasenusios teisės normos. Todėl reikėtų apžvelgti pačius pagrindinius nepilnamečių teisinio reglamentavimo aktus.

¹⁶⁰ JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. VU. Vilnius, 2003, [žiūrėta 2007 – 03 – 05]. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

¹⁶¹ *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 2005, с. 492

¹⁶² SAKALAUSKAS, Gintautas. *Pranešimas apie žmogaus socialinę padėtį Lietuvoje*, Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa. 1999. p. 139. [Žiūrėta 2007 – 03 – 06], Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >

Minėtina tai, jog atskirai nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencijos klausimas tiesiogiai teisės aktuose nėra reglamentuojamas. Tai įeina į bendrą nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos reglamentavimą. Taip pat, išimtinai nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos reglamentavimui teisės aktų nėra labai daug, tačiau nusikaltimų prevencija yra kompleksinis reiškinys, susijęs su daugeliu valstybės valdymo sričių, todėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos reglamentavimo pagrindų galima rasti daugelyje teisės aktų, ir ypač tuose, kurie reglamentuoja vaikų teisių apsaugą, todėl bus apžvelgiami patys svarbiausi.

Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija yra vienas iš pagrindinių tarptautinių dokumentų, reglamentuojantis pagrindinius klausimus susijusius su vaikų teisėmis. Lietuva šį dokumentą ratifikavo¹⁶³ 1995 metais¹⁶⁴. Vertinant šią konvenciją pažymėtina, kad ji laikoma sistemine normų visuma, susidedančia iš atskirų dalių, kurios visos veikia vaiko labui. Sprendžiant vaiko teisių baudžiamosios teisės priemonėmis klausimus, ši konvencija turėtų būti laikoma vienu iš pirminių baudžiamosios teisės šaltinių, todėl neatsitiktinai, Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose yra pakankamai daug normų, reguliuojančių vaiko teisių apsaugą.¹⁶⁵ Vaiko teisių konvencijoje tiesioginės nepilnamečių nusikalstamumo reglamentacijos nėra, tačiau tinkamas vaiko teisių įgyvendinimas padeda kelia užkirsti ir nepilnamečių nusikaltimams.

Jungtinių tautų standartinėse minimaliose nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklės)¹⁶⁶ taip pat skiriamas dėmesys nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai, t. y. pagrindinėse nuostatuose teigiama, jog valstybės narės turi siekti prisidėti prie nepilnamečio ir jo šeimos gerovės, plėtoti tokias sąlygas, kurios užtikrins nepilnamečiui prasmingą gyvenimą bendruomenėje, kuri per gyvenimo laikotarpį, kai ji

¹⁶³ Pažymėtina, jog LR Konstitucinis Teismas išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“, remdamasis LR Konstitucijos 138 straipsnio trečia dalimi, kurioje nustatyta, kad „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos respublikos teisinės sistemos dalis“, yra pasakęs, kad ši konstitucinė nuostata konvencijos atžvilgiu reiškia, kad ratifikuota ir įsigaliojusi ji taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Jos nuostatos Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje atitinka įstatymų lygmenį, kadangi 1991 m. gegužės 21 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ (Valstybės žinios, 1991, Nr. 16 – 415; 1992, Nr. 30 – 915) 12 straipsnyje nustatyta, jog „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi Lietuvos respublikos teritorijoje įstatymo galią“. LR Konstitucinio teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199

¹⁶⁴ LR įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501

¹⁶⁵ DRAKŠIENĖ, Anna. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 3

¹⁶⁶ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras [Žiūrėta 2007 – 03 – 28]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Pekinotaisykles%20red.htm. >

labiausiai žeidžia nenormalus elgesys, skatins asmeninę brandą ir mokymąsi, kuris kiek tik įmanoma mažiau susijęs su nusikalstamumu ir teisės pažeidimais.

Bendrašias nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos nuostatas detalizuoja 1990 m Jungtinių tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės).¹⁶⁷ Šiame dokumente pagrindinis dėmesys skiriamas bendrajai prevencijai, kuri yra viena iš pagrindinių sąlygų, užkertanti kelią nepilnamečių grupiniams nusikaltimams. Remiantis šiuo aktu galima teigti, jog nepilnamečių nusikalstamumo prevencija yra esminė nusikaltimų prevencijos visuomenėje dalis; sėkmingai nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencijai reikia visos visuomenės pastangų; turėtų būti pripažinta pažangių nusikalstamumo prevencijos koncepcijų, sisteminių tyrimų ir nuodugnaus priemonių rengimo poreikis ir svarba; nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos tikslais plėtotinos visuomeninio pobūdžio tarnybos ir programos, ypač ten, kur jų dar nėra; išsamūs prevencijos planai turi būti pradėti kurti visais vyriausybiniais lygmenimis; išskirtinis dėmesys skirtinas visapusiškoms jaunų asmenų piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotikais ir kitomis medžiagomis prevencijos koncepcijoms ir strategijoms; nusikalstamumo prevencijos programos planuotinos ir plėtotinos remiantis patikimais moksliniais tyrimais ir periodiškai kontroliuotinos, vertintinos ir atitinkamai keistinos ir pan.¹⁶⁸

Dauguma tarptautinių teisės aktų nuostatų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos srityje atsispindi pagrindiniuose nacionaliniuose Lietuvos respublikos teisės aktuose. Minėtini LR Civilinis kodeksas¹⁶⁹, tinkamai įgyvendinant šio kodekso nuostatas įmanoma užkirsti kelią daugumai nepalankių aplinkybių sąlygojančių nepilnamečio asmenybės formavimuisi (pvz. santykiai su tėvais, vaiko globos, rūpybos nuostatos ir pan.). LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas¹⁷⁰, kuris taikomas nepilnamečiams, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, tačiau dar nėra padaręs nusikaltimo. LR Darbo kodeksas¹⁷¹ (pvz. numatytos sugriežtintos nepilnamečio atleidimo iš darbo sąlygos) LR Bausmių vykdymo kodeksas¹⁷², Baudžiamajame ir Baudžiamojo proceso kodeksuose numatytos tiesioginės nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos nuostatos, kai nepilnamečis jau yra padaręs arba įtariamas padaręs nusikalstamą veiką.

¹⁶⁷ Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės) [Žiūrėta 2007 – 03 –28].Prieiga per internetą: <

http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm >

¹⁶⁸ Minėtina tai, jog JT minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės ir nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės yra rekomendacinio pobūdžio.

¹⁶⁹ Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262

¹⁷⁰ Valstybės žinios. 1985, Nr. 1 – 1

¹⁷¹ Valstybės žinios 2002, NR. 64–2569

¹⁷² Valstybės žinios. 2002, Nr. 73 – 3084

Visos vaiko teisių apsaugos sudedamoji dalis yra ir nepilnamečio baudžiamoji atsakomybė, nes pagrindinis specialiųjų jaunimo baudžiamųjų nuostatų tikslas yra auklėti jaunąją asmenybę arba bent jau nedaryti jai neigiamos įtakos griežtomis bausmėmis ir stigmatizacija, kuri, kaip parodė tyrimai, ypač neigiamą įtaką turi asmens socializacijai,¹⁷³ todėl atkreiptinas dėmesys į BK nuostatas, kurios reglamentuoja nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę. Jos išdėstytos XI skyriuje „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“, taip pat kai kuriuose kituose Bendrosios dalies straipsniuose: įtvirtinančiuose, kad nepilnamečiams, nuteistiems už neatsargius ar tyčinius nusikaltimus, teistumo terminai po bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės atlikimo mažinami per pusę; nurodančiuose, kad teismas nepilnamečiams bausmes skiria vadovaudamasis bendraisiais bausmių skyrimo pagrindais ir pan. šie pagrindiniai nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai įtvirtinami numatant: 1) siauresnį taikomų nepilnamečiams bausmių rūšių sąrašą; 2) šių bausmių skyrimo specifiką (atsižvelgiant į subjektą ir aplinkybes, lėmusias baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą); 3) galimybę taikyti alternatyvias auklėjamojo poveikio priemones; 4) švelnesnes atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygas; 5) teistumo terminų sutrumpinimą ir kt. Įtvirtindamas specialią nepilnamečiams taikomų poveikio priemonių sistemą ir numatydamas specialią jos paskirtį, įstatymų leidėjas sudarė teisinį pagrindą sudėtingam nepilnamečių resocializacijos procesui.¹⁷⁴

Remiantis Vaiko teisių konvencija, kitais tarptautiniais teisės aktais 1996 metais buvo priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas¹⁷⁵, kuriame teigiama, kad viena iš kelių pagrindinių vaiko teisių apsaugos garantijų, yra taikymas prevencinių auklėjimo priemonių, t. y. užkertant kelią nusikalstamumui, kitiems teisės pažeidimams. Taip pat priimta visa eilė kitų įstatymų, poįstatyminių teisės aktų įgyvendinančių ir realizuojančių pagrindinių dokumentų nuostatas.

Minėtinas Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektas. Šio įstatymo priėmimo tikslas yra sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą. Šis įstatymas turėtų įsigalioti 2007 liepos 1 dieną.

¹⁷³ SAKALAUSKAS, Gintautas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos. *Teisė*, 2001, Nr. 41, p. 148

¹⁷⁴ DRAKŠIENĖ, Anna. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 3 – 4

¹⁷⁵ Valstybės žinios 1996, Nr. 33–807

Siekiant plėtoti nepilnamečių užimtumą ir socializaciją 2004 metais LR Vyriausybė patvirtino „Vaikų ir jaunimo socializacijos programą“¹⁷⁶, kurios tikslas užtikrinti vaikų ir jaunimo iki 18 metų gerovę, socialinės partnerystės pagrindu kuriant ir įgyvendinant kryptingas užimtumo, prevencijos ir edukacines programas (strategijas), sąlygojančias sėkmingą vaikų ir jaunimo socializaciją, ugdančias jų kultūrinę brandą, pilietiškumą, socialinius įgūdžius, saviraišką, gebėjimus ir polinkius, padedančias sudaryti geresnes socialines ir edukacines ugdimosi sąlygas.

Ši programa bus vykdoma keliais etapais iki 2014 metų. Pirmasis, parengiamasis, etapas vyko 2004 – 2006 metais, kurio metu turėjo būti išanalizuoti ir įvertinti vaikų ir jaunimo socializacijos eiga, numatytos būtinos priemonės vaikų ir jaunimo socializacijai užtikrinti, įgyvendintos kitas su šia programa susijusias programas. Antrasis etapas bus realizuojamas 2007 – 2011 metais, kurio metu numatyta: sukurti vaikų ir jaunimo socializacijos socialinių, ekonominių, finansinių, teisinių, organizacinių, informacinių, analitinių priemonių stebėsenos sistemą, įdiegti naujus valdymo ir veiklos principus, užtikrinti sistemos funkcionavimą. Trečiasis etapas, kuris vyks 2012 – 2014 metais, yra numatyta įvertinti sistemos funkcionavimą, tikslinti ir tobulinti ją. Programos vykdyme dalyvauja visa eilė institucijų. Antai, organizuoti vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programų konkursus įgaliotos Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, apskričių viršininkai, savivaldybės.

1997 m. LR Vyriausybė buvo patvirtinusi „Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinę programą“, kurioje viena iš strateginių veiklos kryptių buvo vaikų teisių apsaugos ir jų teisių apsaugos ir jų teisės pažeidimų prevencijos sistemos struktūrų sukūrimas neformalioje vaikų gyvenamojoje aplinkoje. Pagrindinė priemonių kryptis – darbas su neformaliomis vaikų ir jaunimo grupėmis, jų užimtumo ir laisvalaikio problemų sprendimas.¹⁷⁷

2003 metais patvirtinta „Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės“ programa,¹⁷⁸ kurioje teigiama, jog vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė yra esminė bei prioritetinga visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos dalis. Taip pat, minėtinos „Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo

¹⁷⁶ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2004, Nr. 30 – 995

¹⁷⁷ Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa. [Žiūrėta 2007 – 03 – 20]. Prieiga per internetą: < http://www.nplc.lt/pr13/program_dok/7.doc >

¹⁷⁸ LR Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 32 – 1318

į visuomenę 2005 – 2008 metų“ programa¹⁷⁹, Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005 – 2007 metų“ programa.¹⁸⁰ Šiuo metu šalyje taip pat vykdomos „Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą“, „Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos“ programa, „Nacionalinė nusikaltimų kontrolės ir prevencijos“ programa¹⁸¹, kuriose irgi sprendžiamos nepilnamečių, ekonominės, socialinės, laisvalaikio, užimtumo problemos.

Minėtina tai, jog priemonės nukreiptos spręsti nepilnamečių užimtumo klausimus, siekiančios laiduoti ekonominę egzistenciją, taip pat gali būti neefektyvios. Todėl, būtina garantuoti dalykiškai turiningą profesinį orientavimą, tenkinti jaunuolio savęs realizavimo interesus ir galimybes, ypač dirbant su nepilnamečių grupėmis.¹⁸²

2004 metais buvo patvirtinta Nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 metų programa¹⁸³, kurios tikslas sudaryti sąlygas kryptingam, ilgalaikiam ir kompleksiniam nepilnamečių justicijos tobulinimui, numatyti ir realizuoti atitinkamas priemones, padėsiančias šiai sistemai veikti efektyviau ir profesionaliau, labiau orientuotis į diferencijuotus teisę pažeidusių nepilnamečių, su jais dirbančių institucijų, darbuotojų ir visos visuomenės poreikius. Taip pat, šia programa siekiama padėti įgyvendinti LR kodeksų nuostatas, reglamentuojančias nepilnamečių teisinės padėties ir atsakomybės ypatumus.

Viena iš šios programos naujovių tai, jog numatyta rengti probacijos¹⁸⁴ sistemos Lietuvoje koncepciją ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektus, apimančių ir priemonių, taikytinų nepilnamečiams, sistemą. Atkreiptinas dėmesys, jog dar tarpukario Lietuvoje buvo teigiama, jog probacijos taikymas yra pažangus žingsnis užtikrinant nepilnamečio interesus, o taip pat manoma, kad reikia duoti daugiau laisvės teismams skiriant bausmes nepilnamečiams nusikaltėliams, t. y. drausmės ir auklėjimo įstaigos turėtų likti sunkiausia bausme, paskutiniąja priemone nepilnamečių nusikalstamumo prevencijoje. Buvo manoma, kad geriausia auklėjimo vieta yra šeima, jei ne savoj, tai nors

¹⁷⁹ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005 – 2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 152 – 5546

¹⁸⁰ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės vaikų dienos centrų 2005 – 2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 174 – 6441

¹⁸¹ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. [Žiūrėta 2007 – 03 – 29]. Prieiga per internetą: <<http://www.nplc.lt/>>

¹⁸² SAKALAUSKAS, Gintautas. Jaunuomenės nusikaltimų priežastys. *Švietimo naujovės*. Nr. 7.1998, p. 15

¹⁸³ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 metų programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2004, Nr. 83 – 3008

¹⁸⁴ Probacija suprantama kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, teismo sprendimu taikoma nusikalstamą veiką padariusiems asmenims kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtos bausmės atlikimui ir pasireiškianti nuteistųjų priežiūra, jų elgesio kontrole ir socialine parama jiems. Probacija apima bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų institutus.

svetimoj. Ir tik tiems vaikams, kurių tokios priemonės nepaveikia, skiriamas drausmės įstaigų auklėjimas, t. y. skiriama laisvės atėmimo bausmė.¹⁸⁵

Apibendrinant, galima teigti, jog teisės aktuose pasigendama tiesioginio akcentavimo, kad nepilnamečiai nusikaltimus, kitus teisės pažeidimus daugiausia padaro veikdami būtent grupėse, ir šios problemos sprendimo galimybių. Be abejonės, jog visos numatytos prevencinės priemonės vaidina didžiulį vaidmenį nepilnamečių, tame tarpe ir grupinio, nusikalstamumo mažinimo srityje. Tačiau, vykdant viso nepilnamečių nusikalstamumo prevencinę veiklą, manytina tikslinga numatyti intensyvesnį prevencinį darbą su neformaliomis nepilnamečių grupėmis bei jų nariais, išsiaiškinant tokių grupių kryptingumą, nepilnamečių polinkį daryti teisės pažeidimus grupėse ir pan. Reikėtų numatyti priemones plačiau supažindinančias pedagogus, socialinius darbuotojus, visuomenės narius su šia problema ir jos sprendimo būdais, nes teisės aktuose praktiškai tai neminima.

Taip pat, remiantis specifiniu nepilnamečių nusikaltimų, padaromu grupe pobūdžiu, reikėtų, formuojant įstatymuose numatytų nusikaltusių nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymo tobulinimo kryptis, organizuoti grupių prevencinį darbą, atsižvelgiant į mišrių grupių specifiką, užkertant kelią įtraukti nepilnamečius į nusikalstamą veiklą. Atskirai turėtų būti numatytas prevencinis darbas su grupėmis, kuriose darant nusikaltimus dalyvavo mažamečiai.¹⁸⁶

6.3 Teisėsaugos institucijos ir specialios nepilnamečių įstaigos

Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencinę veiklą vykdo asmenys, organizacijos, visuomeninės institucijos, kurie ir įgyvendina nepilnamečių nusikalstamumo prevencines priemones. Pagal kompetenciją prevencijos subjektai paprastai skirstomi į keturias grupes. Pirmajai (individualiojo lygio) grupei priklauso prevencijos subjektai, dirbantys prevencinį darbą su konkrečiais žmonėmis arba besirūpinantys atskirų nusikaltimų prevencija. Antrajai grupei (socialinių grupių lygis) priklauso subjektai, dirbantys prevencinį darbą įmonių, įstaigų, organizacijų, mokymo įstaigų kolektyvuose, nedidelėse gyvenvietėse, miesto mikrorajonuose ir t.t. (apylinkės policijos inspektorius). Trečiajai (regioninio – šakinio lygio) grupei priklauso subjektai, kurie dirba prevencinį darbą atskiro administracinio – teritorinio vieneto (miesto, rajono)

¹⁸⁵ BUTKYS, Č. Probation system. *Teisė*, 1935, Nr. 30, p. 59

¹⁸⁶ MICHAILOVIČ, Ilona. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius: VU, 2001, p. 16

mastu arba tam tikros ūkio ar socialinės – kultūrinės veiklos srityje (rajonų policijos komisariatas). Ketvirtajai grupei (bendrasis socialinis lygis) priklauso subjektai, kurie atlieka prevencinį darbą visos šalies mastu (Vidaus reikalų ministerija, Generalinė prokuratūra).¹⁸⁷

Vieną iš pirmųjų, nepilnamečių specialiųjų įstaigų reikėtų paminėti Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių – pataisos namus, nes tai vienintelė tokio tipo įstaiga Lietuvoje. Šioje įstaigoje 14 – 17 metų nepilnamečiai atlieka, BK numatytą griežčiausią bausmę, t. y. laisvės atėmimo bausmę. Taip pat, tardymo izoliatoriuje talpinami nepilnamečiai, kuriems iškelta baudžiamoji byla ir paskirta kardomoji priemonė – suėmimas, bei nuteistieji, kurie laukia teismo nuosprendžio įsiteisėjimo ir palikti dirbti ūkio darbus.

Kita vertus, tyrimais yra nustatyta jog, buvimas įkalinimo įstaigoje nepilnamečiui padaro didelę moralinę žalą. Nepilnametis įkalinimo įstaigoje patiria labai intensyvų spaudimą įsisavinti kriminalinę orientaciją. Nustatyta, kad nepilnamečio padėtis tardymo izoliatoriuje nuo pat pradžios labai priklauso nuo neformalių tarpusavio santykių bei nepilnamečio pozicijos šioje sistemoje. Pakankamai aukšta pozicija iš dalies apsaugo jį nuo fizinių ir psichinių kankinimų. Nepilnametis gali užsitikrinti šią poziciją tik besąlygiškai atmesdamas visuomenės vertybes (pagarbą visuomenei ir įstatymui) bei priimdamas prokriminalinę orientaciją (vertybes ir papročius). Tyrimai duoda pagrindą manyti, kad spaudimas priimti nusikalstamas orientacijas įkalinimo įstaigoje yra nepalyginamai stipresnis negu laisvėje. Todėl buvimas tardymo izoliatoriuje ženkliai prisideda prie kriminalinės orientacijos stiprinimo tiems nepilnamečiams, kurie ją turėjo, bei formuojant ją paaugliams, kurie turėjo prosocialinę ar nepastovią orientaciją¹⁸⁸. Manytina, jog prevencinis darbas su kiekvienu nusikaltusiu nepilnamečiu šiuo atveju yra ypač svarbus mažinant minėtos įtakos galimybę.

Viena iš įstaigos prioritetinių veiklos sričių – nuteistųjų ir kalinamųjų socialinė rehabilitacija. Todėl įstaigoje inicijuojamas švietėjiška veikla, kurio tikslas – paruošti nuteistuosius nepilnamečius sėkmingam gyvenimui nuolat kintančioje, dinamiškoje visuomenėje, ugdyti įgūdžius, padėsiančius jiems atrasti savo vietą darbo rinkoje bei tapti motyvuota ir kūrybiška asmenybe vykdant švietėjiškas nepilnamečių ugdymo programas, t.y. programų vadovų parengtas programas, kurių turiniu, perteikimo būdais ir metodais siekiama ugdyti nuteistojo kompetencijas bei formuoti asmenybę, sugebančią sėkmingai veikti visuomenėje. 4 lentelėje matyti konkreti pastarųjų metų vykdoma veikla.

¹⁸⁷ *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 696

¹⁸⁸ VILEIKIENĖ, E.; GEČIENĖ, S. *Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjui: asmenybei ir jų elgesiui*. Vilnius, 1999, p. 79

4 lentelė¹⁸⁹

	2004	2005	2006
Įstaigoje atliekantys bausmę asmenys	72	99	91
Įstaigoje vykdomos nuteistųjų socialinės rehabilitacijos programos programose dalyvaujančių asmenų skaičius	9	18	18
Organizuoti kultūros ir sporto renginiai įstaigos mastu	72	99	91
Organizuoti užsiėmimai doroviniiais, teisiniais bei ekonominiais klausimais	34	140	99
Besimokantys bendrojo lavinimo mokykloje, konsultaciniame punkte	53	1275	1394
Besimokantys profesinėje mokykloje	72	99	85
Gavę mokslo baigimo pažymėjimus vidurinio išsilavinimo	42	52	75
Gavę mokslo baigimo pažymėjimus pagrindinio išsilavinimo	1	0	3
Gavę mokslo baigimo pažymėjimus profesinės mokyklos	10	17	27
	44	69	66

Manytina, to nepakanka ir būtų tikslinga papildomas prevencinis darbas su nepilnamečiais padariusiais nusikalstamas veikas grupėje. Išsiaiškinant tokio nepilnamečio asmenines savybes, grupės įtaką jam ir jo įtaką grupei, bei numatyti priemonės, ne tik padėsiančias vėl integruotis visuomenėje, bet ir suteikiančias pagrindą atsispirti neigiamam draugų ar buvusios grupės poveikiui.

2003 metais įsigaliojus naujam baudžiamajam kodeksui, ir įtvirtinus bausmių liberalizavimo principą, pradėjo mažėti realia laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų, ypač nepilnamečių tarpe, todėl išaugo pataisos inspekcijų vaidmuo, prižiūrint nuteistuosius asmenis. Jos buvo įkurtos 2001 metais buvo (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio regionų) prie Kalėjų departamento. Šių įstaigų uždaviniai užtikrinti teismų nuosprendžių ir nutarčių dėl bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu (išskyrus turtinių teisių apribojimo bausmes), baudos, arešto ar laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, baudžiamojo poveikio priemonės – nemokamų darbų vykdymą; padėti integruotis į visuomenės gyvenimą asmenims, lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų, lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, pagal kompetenciją teikti socialinę paramą nuteistiesiems, esantiems pataisos inspekcijos įskaitoje. Vykdydamos savo funkcijas pataisos inspekcijos kontroliuoja kaip nuteistasis vykdo teismo skirtus įpareigojimus, laikosi apribojimų ir specialių reikalavimų; prižiūri nuteistuosius, padeda jiems prisitaikyti prie socialinių ir ekonominių sąlygų; teikia nuteistiesiems socialinę ir psichologinę pagalbą, prisitaikymui visuomenėje būtiną

¹⁸⁹ Kalėjų departamento darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje 2004, 2005, 2006 suvestinių ataskaitos. [Žiūrėta 2007 – 03 – 25]. Prieiga prie interneto: < <http://www.kalejimudepartamentas.lt> >

informaciją, asmeninę paramą; padeda nuteistiesiems integruotis į visuomenę, tame tarpe ir nuteistiems nepilnamečiams.¹⁹⁰

Manytina, papildomą dėmesį reikia skirti nepilnamečiams nusikalstamą veiką padariusiems grupėje ir ypač mišrioje, kontroliuojant ankstesnius nepilnamečio ryšius, atkreipiant dėmesį į asmenis, galinčius daryti neigiamą poveikį nepilnamečio elgesiui.

Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai – viena iš grandžių nepilnamečių įstaigų sistemoje. Šioms įstaigoms tenka pareiga suteikti nepilnamečiui, turinčiam elgesio sutrikimų, įvairiapusę, teigiamus jo elgesio pokyčius sąlygojančią pagalbą, taip pat padėti nepilnamečiui adaptuotis ir integruotis į visuomenę, perimant jai priimtina vertybių sistemą. Atidavimas į specialiąją auklėjimo įstaigą yra numatytas ir BK 88 straipsnyje.¹⁹¹

Lietuvoje šiuo metu yra 4 specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai: Čiobiškio, Gruzdžių, Vėliučionių ir Vilniaus (skirti mergaitėms). Į šias įstaigas yra priimami 14 – 17 metų nepilnamečiai, kuriems teismas skiria poveikio priemonę – atidavimą į specialiuosius auklėjimo ir globos namus. Taip pat į specialiuosius auklėjimo ir globos namus, tėvams prašant ir vaikui sutikus, Švietimo ir mokslo ministerijos kelialapiu gali būti priimami: 16 – 17 metų nepilnamečiai, nuolat darantys administracinius teisės pažeidimus; 12 – 16 metų nepilnamečiai, nuolat pažeidžiantys mokyklos drausmę, bėgantys iš namų, valkataujantys; 12 – 14 metų nepilnamečiai, padarę visuomenei pavojingą nusikalstamą veiką. Gruzdžių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose priimami nepilnamečiai nuo 8 iki 16 metų.¹⁹²

Svarbus vaidmuo nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencijos srityje tenka Vidaus reikalų ministerijai ir prie jos esančiam Policijos departamentui. Vidaus reikalų ministerijos 1999 – 2010 ilgalaikiamame strateginiame veiklos plane kontroliuojant nepilnamečių nusikalstamumą numatyta siekti dviejų tikslų: gerinti vaikų teisių apsaugą ir mažinti jaunimo nusikalstamumo lygį bei sukurti veiksmingą nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemą, kuri kontroliuotų kriminogeninius procesus ir reiškinius, sąlygojančius vaiko teisių pažeidimus. Vienas iš veiklos prioritetų, siekiant minėtų tikslų, yra darbas su neformaliois nepilnamečių grupėmis.¹⁹³

¹⁹⁰ Vilniaus regiono pataisos inspekcija. [Žiūrėta 2007 – 03 – 27]. Prieiga per internetą: <<http://www.vrpi.lt>>

¹⁹¹ Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą nustatomas nuo šešių mėnesių iki trejų metų, bet ne ilgiau kaip iki nepilnamečiui sueis aštuoniolika metų. Konkretų buvimo specialioje auklėjimo įstaigoje laiką nustato teismas, atsižvelgdamas į nepilnamečio asmenybę, tai, ar jo nusikalstamas elgesys kartojasi, kokios poveikio priemonės jau taikytos, ir kitas bylos aplinkybes. Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą gali būti skiriamas nepilnamečiui kaip savarankiška poveikio priemonė arba kartu su išpėjimu ar turtinės žalos atlyginimu arba pašalinimu.

¹⁹² Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai. [Žiūrėta 2007 – 03 – 29]. Prieiga per internetą: <<http://vaikams.lrs.lt/apibendrinimai/specialieji%20globos%20namai.htm>>

¹⁹³ Kodėl nusikalsta nepilnamečiai? [Žiūrėta 2007 – 04 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://viesoji.policija.lt/>>

Sprendžiant nepilnamečių grupinių teisės pažeidimų, vaiko teisių pažeidimų, smurto, narkomanijos prevencijos, vaikų užimtumo, pareigūnų tobulinimo klausimus, pasirašyti tokie bendradarbiavimo dokumentai: 2000 – 12 – 21 pasirašytas Policijos departamento prie VRM ir Lietuvos AIDS centro bendradarbiavimo protokolas (ankstyvoji narkomanijos prevencija, mokomoji švietėjiška veikla pedagogams, policijos pareigūnams, vaikams), 2001 – 06 – 26 – Policijos departamento prie VRM ir Respublikinės universitetinės ligoninės Vaiko raidos centro bendradarbiavimo protokolas (policijos pareigūnų mokymai dėl darbo su vaikais, patyrusiais smurtą ir prievartą, metodinės medžiagos rengimas, prevencinių projektų rengimas ir įgyvendinimas, komandinio darbo diegimas), 2002 – 04 – 25 – Policijos departamento prie VRM ir Lietuvos šaulių sąjungos bendradarbiavimo sutartis (sportiniai – kultūriniai renginiai, vaikų užimtumas, vasaros stovyklos jauniems šauliams ir policijos rėmėjams), 2002 – 04 – 26 – Policijos departamento prie VRM ir Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro bendradarbiavimo sutartis (dalyvauja, remia policijos organizuojamus renginius vaikams, švietėjiška veikla, padeda rengti metodikas), 2003 – 09 – 23 – Policijos departamento prie VRM ir Švietimo ir mokslo ministerijos bendradarbiavimo sutartis.¹⁹⁴

Kita vertus, ar šis didelis darbas duoda pakankamus rezultatus nėra aišku, nes nepilnamečių grupinis nusikalstamumas nemažėja. Todėl, manytina, reikia ieškoti efektyvesnių priemonių nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencijos priemonių.

Antai, V. Justickis mano, jog viena iš tokių priemonių būtų prevencinis darbas su pavieniais grupės nariais. Bendruomenės narys, visuomeninės organizacijos aktyvistas ar pareigūnas bendrauja su grupuote, duoda jos nariams patarimus, padeda spręsti asmenines problemas, siekia atitraukti nuo dalyvavimo grupuotėje. Svarbu ir tai, kad organizuojant prevencinį darbą bendradarbiaujant su bendruomene su nepilnamečiu dirbantis asmuo daugiau žino apie jį, apie jo šeimą, mokyklą, bendraamžius. Tai leidžia prevencijos darbuotojui efektyviau ir drąsiau veikti, jis lengviau susiorientuoja, ką reikia daryti.¹⁹⁵ Dirbant su nepilnamečių grupėmis daugiau dėmesio reikėtų skirti grupės lyderiui, ar tokių savybių turinčiam nariui.

Manytina, reikia išsiaiškinti vietas ir situacijas, kuriose gali susidaryti sąlygos asocialių grupių atsiradimui ir numatyti priemones, šalinančias minėtas sąlygas. Taip pat, didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas „neoficialioms“ jaunimo susibūrimo, laisvalaikio praleidimo vietoms.

¹⁹⁴ Kodėl nusikalsta nepilnamečiai? [Žiūrėta 2007 – 04 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://viesoji.policija.lt/>>

¹⁹⁵ JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija II dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2004, p. 400

Išvados

1. Nepilnamečių nusikalstamumas sudaro specifinę viso nusikalstamumo dalį. Specifiškumas, pirmiausia pasireiškia todėl, jog nepilnamečiai nusikaltimus padaro veikdami grupėje ir tai sudaro beveik du trečdalius visų nepilnamečių padarytų nusikaltimų. Taip pat, nepilnamečių nusikalstamumui būdingas didelis latentškumas, bei tai, jog lyginant su bendruoju nusikalstamumu, nepilnamečių nusikalstamumo dalis yra žymiai didesnė.
2. Iš visų bendrininkavimo formų nepilnamečiai daugiausia nusikalstamų veikų padaro veikdami paprastoje bendrininkų grupėje. Kita vertus, gali veikti ir organizuotoje grupėje bei nusikalstamame susivienijime. Nepilnamečių grupinio nusikalstamumo samprata neturėtų būti tapatinama su organizuoto nusikalstamumo samprata, o nepilnamečių grupinių nusikaltimų pavojingumas visuomenei labiau artimesnis pavienių nusikaltėlių daromiems nusikaltimams.
3. Nepilnamečių grupių klasifikacija yra gana įvairi. Jos gali būti klasifikuojamos pagal: socialinę orientaciją; grupės susibūrimo kryptingumą; grupės susibūrimo pobūdį; vidinę valdymo ir tarpusavio santykių struktūrą; grupės narių skaičių ir pan.
4. Nuo 1990 metų nepilnamečių nusikalstamumas, tame tarpe ir grupinis, nuolat didėjo, tačiau, nuo 2004 metų pastebimos mažėjimo tendencijos. Kita vertus, didelis nepilnamečių grupinių nusikaltimų latentškumas, nusikaltimus darančių nepilnamečių jaunėjimas, bei ankstesnių metų nepilnamečių nusikalstamumo lygio svyravimai neduoda tvirto pagrindo manyti, kad šios tendencijos išliks ir ateityje.
4. Statistika nepateikia duomenų, kokius nusikaltimus konkrečiai nepilnamečiai padaro grupėmis, tačiau, remiantis rusų kriminologų teigimu, galima sakyti, jog didžiausia nepilnamečių įvykdytų grupinių nusikaltimų dalis tenka vagystėms, plėšimams, išprievartavimams. Žymiai mažiau nepilnamečiai grupėmis įvykdo žmogžudysčių ir sunkių sveikatos sutrikdymų.
5. Nepilnamečių nusikalstamumas yra labai sudėtingas socialinis reiškinys, kuris turi jį suformuojančias ir sąlygojančias priežastis. Vienas iš ypatumų yra tai, jog nusikalstamas veikas padaro socialiai ir psichologiškai nesusiformavę asmenys. Nepilnamečių nusikaltimai yra susiję su kitais antivisuomeniniais poelgiais ir dažnai tiesiogiai iš jų išplaukia. Veiksnių, kodėl nepilnamečiai nusižengė, kodėl pasidavė nusikalstamos grupės įtakai, yra labai daug, tačiau neabejotinai, jog viena iš priežasčių yra – netinkamas ar

nepakankamas dėmesys skiriamas nepilnamečiui pirmaisiais jo socializacijos etapais – šeimoje ir mokyklose.

6. Nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencijos esmė yra nepilnamečių nusikaltimų priežasčių ir sąlygų išaiškinimas bei šalinimas, taip pat poveikis linkusiems daryti grupinius nusikalstimus nepilnamečiams.

Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai paprastai išsivysto iš kitų, ne tokių pavojingų teisės pažeidimų arba tiesiog iš netinkamų poelgių, kurie toleruojami nepilnamečių grupėse. Todėl, ypač svarbi ankstyvoji nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencija, kuri užkerta kelią įvairiems antivisuomeniniams poelgiams, dar netapusiems nusikaltimams.

Apžvelgus nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos reglamentavimą manytina, jog nepilnamečių grupiniam nusikalstamumui skiriamas nepakankamas dėmesys. Prevencinis darbas su nepilnamečių grupėmis numatytas tik epizodiškai. Todėl, reikalingas nepilnamečių grupinio nusikalstamumo prevencijos reglamentavimo tobulinimas bei papildomų prevencijos priemonių ieškojimas teisėsaugos institucijų ir specialių nepilnamečių įstaigų veikloje.

Panaudotų šaltinių sąrašas

Teisės aktai

1. Vaiko teisių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, Nr. 60 – 1501
2. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės). Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>
3. Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės). Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89–2741
5. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37–1341, Nr. 46
6. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 73 – 3084
7. Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas. Valstybės žinios 2002, NR. 64–2569
8. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios. 1985, Nr. 1 – 1
9. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262
10. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios 1996, Nr. 33–807
11. LR įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501
12. LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas Valstybės žinios, 2002, Nr. 91 – 3890
13. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2004, Nr. 30 – 995
14. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 metų programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2004, Nr. 83 – 3008
15. LR Konstitucinio teismo išvada „dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199
16. LR Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003. 32 – 1318

17. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005 – 2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 152 – 5546
18. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės vaikų dienos centrų 2005 – 2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 174 – 6441

Specialioji literatūra

1. BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. *Jurisprudencija*, 2002, t. 27 (19).
2. BABACHINAITĖ, G. *Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencija*. Informacinė – metodinė medžiaga. Vilnius, 1989.
3. BABACHINAITĖ, G; et al. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius, 1984.
4. BARKAUSKAITĖ, M. *Paauglys dabartinėje visuomenėje*. Vilnius: UAB Efrata, 2001.
5. BAŠINSKIENĖ, G. *Nepilnamečių laisvalaikis ir teisės pažeidimai*. Vilnius. 1971
6. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Sudarytojas V. Pavilionis. Vilnius: Eugrimas, 2003.
7. БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Москва, 2004
8. BUTKYS, Č. Probation system. *Teisė*, 1935, Nr. 30.
9. Chris Hale, Keith Mayward, Arrini Wahindin, Emma Wincup. *Criminology*. Oxford, 2005.
10. ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius, 1982.
11. ČEPAS, Alfonsas. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986.
12. ČEPAS, A.; PAVILONIS, V. *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. Vilnius: Mintis, 1973.
13. DAPŠYS, A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys. *Teisės problemos*, 1994, Nr. 3.
14. DAPŠYS, A. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1.
15. DAPŠYS, A. *Moksleivių teisėtvarkos pažeidimų prevencija profesinėse – technikos mokyklose*. Vilnius, 1979.

16. DRAKŠAS, Romualdas. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
17. DRAKŠIENĖ, Anna. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2005, Nr. 54.
18. DRAKŠIENĖ, Anna. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48.
19. DOBRYNINAS, A. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Lietuvos žmogaus teisių centras. 2000. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>
20. GALINAITYĖ, Jūratė; RUDZKIS, Tomas. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. *Jurisprudencija*, 2005, t.70(62).
21. GORDON, R.; LAHEY, B.; KAWAI, E.; FARRINGTON, D. *Antisocial behavior and youth gang membership: selection and socialization*. *Criminology*, 2004, Volume 42, Number 1.
22. GUTAUSKAS, Aurelijus. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis įvertinimas. *Jurisprudencija*. 2003. t. 41(33).
23. JATKEVIČIUS, Antanas. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. VU. Vilnius, 2003. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >
24. JATKEVIČIUS, Antanas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimas baudžiamajame procese. *Teisė*, 2001, Nr. 41.
25. JATKEVIČIUS, Antanas. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. *Teisė*, 1999, Nr. 33(4).
26. JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija: vadovėlis. II dalis*. Vilnius, 2004.
27. ИНИЩАКОВ, С. М. *Зарубежная криминология*. Москва: Инфра, 1997.
28. *Kriminologija*. Red. J. Bluvšteinas. Vilnius: Pradai, 1994.
29. KIŠKIS, Alfredas. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*, 2004. Nr. 59(51).
30. KIŠKIS, Alfredas. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006. Nr. 3(81).
31. Kodėl nusikalsta nepilnamečiai?[Žiūrėta 2007 – 04 – 10].Prieiga per internetą: < <http://viesoji.policija.lt/> >
32. *Криминологи о неформальных молодежных объединениях*. Юридическая литература. Москва, 1990.
33. *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 1997.

34. *Криминология*. Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 2005.
35. *Курс советской криминологии*. Под. Ред. Кудрявцева, В. Н.; Карпеца, И. И.; Коробейникова, Б. В. Юридическая литература. Москва. 1986.
36. KUKLIANSKIS S. *Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Vilnius, 1995.
37. KURAPKA, E., et al. mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas. 1 Knyga, Vilnius, 2004.
38. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Moksl. red. G. Švedas. Vilnius. Teisinės informacijos centras, 2004.
39. JŪRIENĖ, L. *Nepilnamečių nusikalstamumo būklė, jos priežastys ir aplinkybės. Mokykla ir nusikalstamumo prevencija*. Vilnius, 1996.
40. 2005 m. Pasaulinis pranešimas nepilnamečių reikalais. [Žiūrėta 2007 – 02 – 20]. Prieiga per internetą: <www.un.org/youth>
41. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2004.
42. МАКСИМОВ, С. В. *Краткий криминологический словарь*. Москва: Юрист, 1995.
43. MICHAILOVIČ, Ilona. Nuteistųjų nepilnamečių socialinė demografinė ir teisinė charakteristika (kriminologinis tyrimas) *Teisė*, 1999 Nr. 33(4).
44. MICHAILOVIČ, Ilona. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius: VU leidykla, 2001.
45. MOTIEJŪNAS, V. *Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai*. Prieiga per internetą <<http://www.sociumas.lt/lit/nr22/nepilnameciai.asp>>
46. *Namų advokatas*. Sudarytojas J. Prapiestis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
47. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas. Vilnius, 1998.
48. *Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. Lietuvos žmogaus teisių centras. Vilnius, 2002. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>
49. ПИРОЖКОВ, В. Ф. *Криминальная психология*. Москва, 1998.

50. SAKALAUSKAS, Gintautas. *Pranešimas apie žmogaus socialinę padėtį Lietuvoje*, Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa. 1999. Prieiga per internetą: < www.nplc.lt >
51. SAKALAUSKAS, Gintautas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos. *Teisė*, 2001, Nr. 41.
52. SAKALAUSKAS, Gintautas. Jaunuomenės nusikaltimų priežastys. *Švietimo naujovės*. Nr. 7.1998.
53. SAKALAUSKAS, Gintautas. Vaikų nusikalstamumas. *Mokykla*, 2000, Nr. 3.
54. SNIEČKUTĖ, M. Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima. 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/Lit/temos/nusikalstamumas.asp>>
55. Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai. Prieiga per internetą: <<http://vaikams.lrs.lt/apibendrinimai/specialieji%20globos%20namai.htm>>
56. STEPHEN, W. BARON. *General strain, street youth and crime: a test of agnew's revised theory*. *Criminology*, volume 42, number 2, 2004.
57. SUSLAVIČIUS, A.; VALICKAS, G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius, 1999.
58. ŠVEDAS, G. *Nusikalstamos nepilnamečių grupės ir jų vertybinės orientacijos*. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės. Vilnius, 1990.
59. ŠIPELIS, J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse. *Teisė*, Nr. 16.
60. VAITIKONIENĖ, V. *Vaikų agresyvaus delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai*. Nepilnamečių kriminalinės justicija. Vilnius, 2002.
61. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2000. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>
62. VILEIKIENĖ, E.; GEČIENĖ, S. *Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui*. Vilnius, 1999.
63. VITKAITĖ, Živilė. *Neformalios jaunimo grupuotės*. 2003. Prieiga per internetą: <www.breikas.lt>
64. ŽIOBIENĖ, Edita. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87).

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausio Teismo senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo baudžiamąsias bylas“. 2001. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/>>
2. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 96 / 2006
3. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 207 / 2006
4. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 77 / 2006
5. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 56 / 2006
6. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 150 / 2005
7. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 59 / 2005
8. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 005–363 / 2006
9. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 1037 – 88/2006
10. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 12 – 376/2006
11. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 514 – 296/2006
12. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 1007 – 270/2006
13. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 00161 – 365/2006
14. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 187 – 296/2006
15. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 80 – 270/2006
16. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 226 – 376/2006
17. Vilniaus m. I – jo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1 – 115 – 37/2006

Statistinė medžiaga

1. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 1995 – 2005 m.*
2. Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos duomenys. Prieiga per internetą: <www.kalejimudepartamentas.lt/>
3. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistika. Prieiga per internetą: <<http://www.vrm.lt/>> .>
4. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistika. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt> .>

Santrauka

Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos

Juvenile group crimes and difficulties of their prevention

Šiame darbe aptarimas nepilnamečių nusikalstamumas kaip specifinis socialinis reiškinys, pateikiant nepilnamečių nusikalstamumo sampratą bei išskiriant specifinius bruožus, tai: asmens amžius, nepilnamečių padarytų nusikaltimų grupiškumas, didelis nepilnamečių grupinių nusikaltimų latentškumas.

Grupiškumas baudžiamosios teisės ir kriminologijos prasme reiškia, kad asmuo darydamas nusikaltimą veikia ne vienas. Todėl aptariant nepilnamečių grupinių nusikaltimų sampratą buvo remtasi bendrininkavimo institutu.

Egzistuoja labai daug nepilnamečių grupių klasifikacijų, bet kriminologine prasme labiausiai domimasi neformaliomis nepilnamečių grupėmis, pradedant nuo subkultūrų (neformalių nepilnamečių judėjimų) iki visai mažų grupių bei jų susidarymo ir gyvavimo sąlygomis.

Didėjant nepilnamečių nusikalstamumui didėjo ir nepilnamečių grupiniai nusikaltimai, kita vertus, pastaraisiais metais pastebima nepilnamečių nusikalstamumo mažėjimas. Tačiau neramina tai, jog daugėja nepilnamečių iki 14 m. amžiaus padariusių nusikalstamas veikas.

Kalbant apie veiksnius, įtakojančius nepilnamečių dalyvauti grupiniame nusikaltime, negalima išskirti pagrindinio. Manytina, visų veiksnių visuma, t. y. šeima, mokykla, bendraamžiai, žiniasklaida, sudaro prielaidas tokiam nepilnamečio elgesiui.

Analizuojant nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevenciją, būtina atkreipti dėmesį į tai veikiančias priežastis, faktorius, lemiančius nepilnamečių nusikalstamos veikos padarymą. Siekiant efektyviau įgyvendinti nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevenciją reikia nuolat tobulinti teisinį reglamentavimą, institucijų veiklą bei apimti tas gyvenimiškas sritis kuriose formuojasi palanki nepilnamečių grupinio neteisėto aktyvumo terpė.

Summary

Juvenile group crimes and difficulties of their prevention

Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai ir jų prevencijos problemos

This paper aims to investigate delinquency as a specific social phenomenon, providing the concept of the delinquency and identifying the specific features that are: the age of a person, group crimes committed by delinquent children, big latency of group crimes committed by the delinquent children.

A group in the sense of the criminal law and criminology means that a person committing the crime is not alone. Therefore, discussion of the delinquent crime concept was based on the accessory to the crime institute.

There are a lot of under-age groups' classifications but in the criminological sense the most interesting part is nonformal under-age groups, starting from subcultures (nonformal movement of the under-age) to really small groups, there forming and existing conditions.

With the rise of the delinquency the number of the delinquent group crimes was growing as well, otherwise, a reduction of the delinquency could be observed in the last few years. The problem is that the number of crimes committed by children under 14 years old is growing.

Speaking about the factors that influence the under-age to participate in the group crime you cannot identify the main one. It is thought that the complex of all factors: i.e. the family, school, contemporaries, media make a precondition for such behaviour of the under-age.

Analyzing the prevention of the group delinquency it is essential to pay attention to the reasons and factors that cause the delinquent criminal act. Aiming to fulfill the prevention of the delinquent group crimes more effectively it is necessary to improve legal regulation, the work of the institutions and to include those spheres of life where the favourable medium for the illegal activities of the under-age develops.

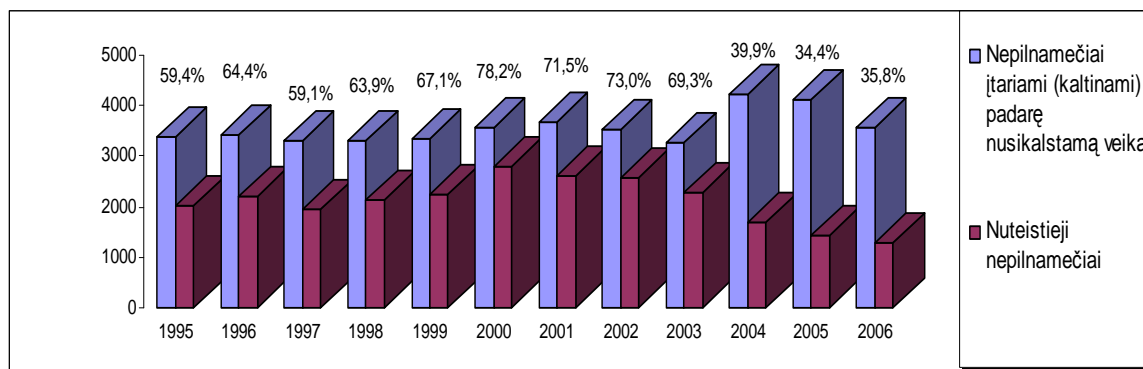
1 priedas

1 lentelė

Nepilnamečiai įtariamai kaltinami padarę nusikalstamas veikas

Metai	Iš viso	Palyginti su bendru asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, skaičiumi, %
1990	2042	16,3
1991	1928	14,5
1992	2747	14,6
1993	3181	15,6
1994	3036	14,3
1995	3385	14,7
1996	3408	15,3
1997	3313	13,0
1998	3322	13,1
1999	3339	13,3
2000	3578	14,3
2001	3668	13,8
2002	3522	13,7
2003	3037	14,0
2004	4232	15,2
2005	4135	15,9
2006	3583	14,4

1 paveikslas. Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas ir nuteisti nepilnamečiai.

2 priedas

2 lentelė. Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas pagal amžių

	2000	Lyginamoji dalis%	2001	Lyginamoji dalis%	2002	Lyginamoji dalis%	2003	Lyginamoji dalis%	2004	Lyginamoji dalis%	2005	Lyginamoji dalis%	2006	Lyginamoji dalis, %
Iš viso	3578		3668		3522		3037		4232		4135		3583	
14 – 15 metų amžiaus	1033	28,9	1065	29,0	1076	30,6	810	26,7	1183	27,9	1198	29,0	1062	29,6
16 – 17 metų amžiaus	2545	71,1	2603	71,0	2446	69,4	2227	73,3	3049	72,1	2940	71,0	2521	70,4